

Prof. dr. Egidijus ŠILEIKIS
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros profesorius
El. p. *egidijus.sileikis@tf.vu.lt*

VIEŠASIS INTERESAS IR TEISĖTI LŪKESČIAI POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIME: BENDRIEJI IR SPECIFINIAI ASPEKTAI

Viešojo intereso ir teisėtų lūkesčių identifikavimo bei balansavimo tematika gali būti analizuojama ir nuolat aktualizuojama įvairiose teisėkūros srityse, tarp jų – politinių partijų finansavimo reglamentavime. Šis teisės sistemos posistemis pasižymi neįprastai dinamiška raida ir jos kaita, ypač juridinių asmenų aukų eliminavimu, gyventojų pajamų mokesčio fiksuotos procentinės dalies skyrimo instrumentalizavimu, juo labiau kasmetinių valstybės biudžeto dotacijų didinimu. Šiais ir kitais aspektais pasireiškianti partijų finansavimo skaidrumo ir patvarumo siekiamybė gali būti nevienareikšmiškai vertinama būtent viešojo intereso ir teisėtų lūkesčių prieigos (su tuo susijusios apibrėžties, tipologijos) požiūriu. Šios analizės tikslas – susieti bendruosius viešojo intereso, taip pat teisėtų lūkesčių sampratos probleminius aspektus ir jų specifinius atspindžius dualistinio pobūdžio partijų finansavimo (privačiomis ir viešosiomis lėšomis) reglamentavime.

ĮVADAS

1. Kiekviena teisinė tematika, taigi ir politinių partijų finansavimo reglamentavimas¹

¹ Šio itin dinamiško reglamentavimo pagrindus Lietuvoje 1997–2015 m. sudarė, be kita ko: a) 2013 m. lapkričio 26 d. naujai suredaguotas Politinių partijų įstatymas; b) 2013 m. lapkričio 26 d. priimtas Politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymas (nauja PPPKFFKĮ redakcija; toliau – PKFFKĮ; žr. šios išnašos punktą e, taip pat išnašose 49–52 nurodomas šios įstatymo nuostatas); c) 2013 m. spalio 22 d. įtvirtintas Viešųjų pirkimų įstatymo 10 straipsnio 2 dalies 9 punktą (ir 2012 m. kovo 29 d. keistas šio įstatymo 4 straipsnis); d) 2011 m. gruodžio 6 d. priimtas Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymas (žr. 23 išnašą); e) Seimo 2004 m. rugpjūčio 23 d. priimtas (ir 2010 m. gegužės 18 d. naujai suredaguotas) Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei

bei jame pasireikšti ar susikirsti galinčių interesų bei lūkesčių objektyvizavimo, juo labiau suderinimo, problematika, gali būti pradedama nagrinėti įvairiai. Tai priklauso ne tik nuo analizės metodologijos, bet ir ją taikančio asmens atskaitos taško ir jį suponuojančios mokslinių domėjimųsi srities (specializacijos).

Vadinamasis teisės istorikas, matyt, pradėtų nuo romėnų teisės (Ulpiniano) ar Lietuvos statutų, teoretikas filosofas – interesų ir lūkesčių apibrėžties, tipologijos (klasifikavimo), Rudolfo von Jheringo ar Georgo Jellineko interesų teorijų ir jų vertinimo ar išplėtojimo Hanso Kelseno darbuose,² civilistas – visuomenėje susiklos-tančių civilinių santykių ir jų dalyvių turtinių ar neturtinių interesų, tarptautininkas – atitinkamų konvencijų ar jų aiškinimo ir taikymo tendencijų EŽTT sprendimuose, konstitucionalistas – konstitucijos ar konstitucinės jurisprudencijos.

Atspirties tašką siejant su teisės teorijos klasikų ar jų šiuolaikinių įpėdinių, pvz., toliau (9 punkte) pažymėto (išskirto) Peterio Häberle įžvalgomis, matyt, tektų tik iš dalies sutikti su Hanso Kelseno požiūriu, kad: „Viešasis interesas apskritai yra ne kas kita kaip visumos interesas, priešingai nei paskiro individo interesas; jis visų pirma yra valstybės interesas, priešingai nei visų kitų teisės subjektų interesas. Tik jei šalia valstybės pripažįstami dar kiti kolektyvai, viešuoju interesu gali būti laikomas kitų bendruomenių, pvz., savivaldybių ar kitų korporacijų, interesas.“³

Viena vertus, viešumas (skaidrumas) ir bendrumas (bendruomeniškumas) – tai esminiai kone kiekvieno viešojo intereso tam tikroje srityje (nors nebūtinai asmens duomenų ar valstybės paslapčių apsaugos srityje) sampratos aspektai, taigi ir viešumo (aukų ar ataskaitų *viešinimo*) reikšmės visų politinių partijų (ne tik tų, kurios dalyvauja pasidalijant kasmetinę valstybės biudžeto dotaciją) finansavime bei jo reglamentavime sampratos išėties pozicija.⁴ Kita vertus, derėtų įžvelgti, kad tam tikrose situacijose net vieno asmens, pvz., iš valstybės ar savivaldybės nuomotas patalpas privatizavusio dienraščio ar politinės partijos individualus interesas (tų patalpų išlaikymo, turėjimo būtent nuosavybės teise aspektu) gali būti sąlygiškai laikomas

finansavimo kontrolės įstatymas (PPPKFFKĮ); f) 1999 m. sausio 12 d. priimtas Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas; g) 1997 m. lapkričio 11 d. priimtas Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas; h) Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas (dėl įstatymų nuostatų, kuriomis reguliuojami su valstybės biudžeto lėšų politinėms partijoms paskirstymu susiję santykiai). Daugiau žr.: *Šileikis E.* Partijų finansavimo teisės sistemos įžvalgos. Vilnius: Lietuvos mokslo periodikos asociacija, 2014, p. 210–273.

² Apie R. v. Jheringo pozicijos vertinimą ir kitus su tuo susijusius aspektus žr., pvz.: *Kelsen H.* Veröffentlichte Schriften 1911–1917. Tübingen, 2000 (ypač p. 269); plg.: *Kelsen H.* Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 133, 134 (čia glaustai vertinamas, pvz., *skolininko interesas*).

³ *Kelsen H.* Veröffentlichte Schriften (2 išnaša), p. 269.

⁴ Daugiau žr.: *Masnevaitė E.* Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinis reguliavimas Lietuvoje. Vilniaus universitetas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2010, p. 287–293.

visumos interesu (žiniasklaidos priemonių veiksmingos veiklos ar daugiapartinės sistemos užtikrinimo požiūriu).⁵ Išeitų, kad vienos partijos (iš 40 ar 45 įregistruotų tokio pobūdžio organizacijų), kuri buvo reorganizuota (susijungė su kita politine organizacija) ir pakeitė pavadinimą, interesas gauti jai pagal tam tikrų rinkimų, vykusių iki reorganizacijos ir pavadinimo keitimo, rezultatus tenkančią valstybės biudžeto dalį gali būti vertinamas tiek kaip individualus (sąlygiškai privatus), tiek kaip bendrasis (sąlygiškai viešasis) interesas, jei tokios partijos teisė į dotaciją minėtoje situacijoje kyla (gali būti išvesta) iš įstatyme *implicitiškai* (tebūnie neaiškiai) nustatyto dotacijos paskirstymo (pretendavimo į ją) reglamentavimo.⁶ Žinoma, galima argumentuoti (ir ginti H. Kelseno požiūrį), kad minėtas dienraščio ar partijos individualus interesas, turėdamas viešojo intereso aspektų, nenustoja būti būtent individualus.

2. Atspirties tašką siejant su šių teisėkūros laikų *legalinės* (viešųjų interesų ar lūkesčių) definicijos, kuri būtų įtvirtinta ar galėjo būti įtvirtinama įstatymuose, paieškomis, svarbu pažymėti bendruosius įstatymų leidėjo formuluojamų apibrėžčių (jų juridinės technikos) aspektus, taigi ir minėtų sąvokų „tobulo“ įtvirtinimo perspektyvą.

Pirmiausia svarbu pažymėti, kad visas teisinės sąvokas pagal jų konkretizuojamo turinio specifiką galima skirstyti į tinkamai apibrėžiamas, t. y. įstatymuose ar teismų sprendimuose formuluojamomis apibrėžtimis pakankamai visapusiškai atskleidžia-

⁵ Žr. dienraščio „Kauno diena“ redakcijos patalpų, į kurias atitinkamas asmuo pretendavo atkurti nuosavybės teises (bendrajai restitucijos tvarka), statuso ir jo subtilaus (neformalaus) vertinimo atspindžius Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarime (dėl nuosavybės teisių atkūrimo): „Sprendžiant klausimą, ar ginčijama Vyriausybės nutarimo nuostata neprieštarauja Konstitucijos <...> ir įstatymo <...> nuostatai, pagal kurią leidžiama valstybei išpirkti gyvenamuosius namus, reikalingus valstybės reikmėms, svarbu išsiaiškinti, kokių tikslu buvo priimtas sprendimas pripažinti gyvenamąjį namą Kaune, Vytauto pr. 27, būtinu valstybės reikmėms. <...> Vadinasi, nurodytu nutarimu Vyriausybė pripažino, kad pastatas turi būti išpirktas tam, kad būtų užtikrinta tolesnė dienraščio „Kauno diena“ redakcijos veikla. <...> pažymėtina, kad minėtas pastatas buvo panaudotas tiems poreikiams, kuriems ir buvo išpirktas, t. y. tam, kad būtų užtikrinta tolesnė dienraščio „Kauno diena“ redakcijos veikla.“

⁶ Žr. Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. sprendimą, kuriuo atsisakyta priimti nagrinėti LVAT prašymą (iširti valstybės biudžeto dotacijos skyrimo *reorganizuotai* (su kita politine organizacija susijungusiai) partijai, pakeitusiai pavadinimą, t. y. tokiu pavadinimu nedalyvavusiai atitinkamuose rinkimuose, neaiškų reglamentavimą) dėl esą keliamų teisės taikymo klausimų.

mas, pvz., „kūrybinė veikla“⁷ ar „valstybės paskola“⁸, ir dėl turinio aspektų gausos *glaustai ir išsamiai* neapibrėžiamas, kaip antai: „tauta“ (nors ir reiškianti „teisinę tautą“, t. y. visų piliečių, įskaitant pilietybę turinčius kūdikius, paauglius ar neveiksnius asmenis, visumą, tačiau referendumo atveju neapimanti nepilnamečių piliečių, teismo neveiksniais pripažintųjų, kitų piliečių, neturinčių teisės balsuoti ar būti išrinktais), „svarbiausi tautos gyvenimo klausimai“ (Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalis), kurių konceptuali samprata parlamentinės (atstovaujamosios) ir tiesioginės demokratijos derinimo kontekste negali būti grindžiama vien procedūrinių reikalavimų įvykdymu (300 tūkstančių iniciatorių parašų surinkimu ar be jų įvykti galinčiu Seimo diskreciniu apsisprendimu, taip pat daugiau kaip pusės rinkimų teisę turinčių piliečių dalyvavimu esą bet kokios tematikos, tebūnie akivaizdžiai lokalinės, periferinės ar neesminės buitinės problematikos populizmo nulemtame referendume) ir turėtų būti siejama su įgaliotų asmenų galimybėmis ginčyti Konstituciniame Teisme tokius Seimo nutarimus dėl referendumų paskelbimo, kurie sudaro prielaidas teisiniam nihilizmui ir tuo nukrypsta būtent nuo neformalios „svarbiausių klausimų“ išvalgos, „teisėjo vardo pažeminimas“ (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą). Net jei savo esme (dėl turinio specifikos) neapibrėžiama sąvoka formaliai yra išprausta į legalinės definicijos rėmus, tai savaime nereiškia, kad ji tapo tikrai (nefiktyviai) apibrėžta, kaip tai turėtų būti suprantama teisės moksle. Tai rodo logikos dėsnius paneigiantis ir *tautologijos* (teisinės minties raiškos ir argumentacijos formulavimo *klaidos*)⁹ pavyzdžiu (kone etalonu) galintis būti įstatymų leidėjo bandymas įtvirtinti, kad: „Teisėjo vardą žeminantis poelgis – tai su teisėjo garbe nesuderinamas <...> poelgis, kuriuo *pažeminamas* (kursyvas mano – E. Š.) teisėjo vardas bei kenkiama teismo autoritetui <...>“ (Teismų įstatymo 83 straipsnio 3 dalis; 2008 m. liepos 3 d. redakcija). Kitu tautologijos (klaidos

⁷ Žr. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą. Plg. Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimą („Pagal Konstituciją kūrybinė veikla – tai veikla mokslo, technikos, kultūros ar meno srityse, kuria siekiama sukurti kūrinį, t. y. kokybiškai naują, originalią, niekada anksčiau neegzistavusią konkrečią materialinę ar dvasinę mokslo, technikos, kultūros ar meno vertybę. Kūrybinė veikla gali būti ir nuolatinė, profesinė, ir vienkartinė (epizodinė). <...> Konstitucijoje įtvirtinta kūrybinės veiklos samprata yra vieninga, jos turinys nepriklauso *inter alia* nuo to, koks asmuo ją užsiima. Šiuo atžvilgiu Seimo nario kūrybinė veikla nėra nesiskiria nuo bet kurio kito žmogaus kūrybinės veiklos.“).

⁸ Žr. Seimo 1996 m. rugpjūčio 22 d. priimtą ir 2010 m. lapkričio 23 d. naujai suredaguotą Valstybės skolos įstatymą. Beje, Konstitucijos 128 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Sprendimus dėl valstybinės paskolos <...>“. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad valstybės paskola – tai piniginės lėšos (taip pat gali būti materialinės vertybės, paslaugos), valstybės vardu gaunamos pagal paskolos sutartis arba kitus skolinius įsipareigojimus ir grąžinamos atitinkama (vidaus ar užsienio) valiuta; valstybės paskolų lėšos yra valstybės pajamos, o paskolų dengimas – valstybės biudžeto išlaidos (Konstitucinio Teismo 1997 m. birželio 17 d. nutarimas; plg. 2013 m. liepos 5 d. nutarimą).

⁹ Tautologija vadinama, be kita ko, argumentacijos klaida, kai teiginys išvedamas iš savęs paties (pagal teiginių „antilogikos“ dėsnį „jei *p*, tai *p*“).

logikos požiūriu) pavyzdžiu gali būti Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo (2 straipsnio 3 dalies) nuostata: „Viešieji interesai – *visuomenės suinteresuotumas* (kursyvas mano – E. Š.), kad <...>“

Panašiai (teoriniu moksliniu požiūriu) galima vertinti Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarime atsispindintį bandymą suformuluoti minėtų „svarbiausių tautos ir valstybės gyvenimo klausimų“ *nebaigtinio sąrašo*, esą nustatomo įstatyme, doktriną. Viena vertus, pakankamai įtikina loginis argumentas, kad „pagal Konstituciją referendumu negali būti sprendžiami *inter alia* tik tam tikroms savi-valdybėms, teritorinėms ar kitokioms piliečių bendruomenėms aktualūs gyvenimo klausimai“, nors, pvz., Vilniaus miestui aktualūs senamiesčio klausimai (o Palangos miestui – sveikatingumo įstaigų ir pajūrio tvarkymo klausimai) iš principo gali būti aktualūs visos valstybės klausimai. Kita vertus, akivaizdžiai abejotinas bandymas formuluoti įstatymo leidėjo galimybę apskritai įtvirtinti kažkokį (tebūnie minimalų) svarbiausių klausimų sąrašą.¹⁰ Jo doktrinos (tebūnie užuomazgos) formulavimai objektyviai pasmerkti būti tik *pusėtini*, kadangi negali paversti kintančios (varijuojančios) „svarbiausių klausimų“ sąvokos glaustai ir visapusiškai apibrėžta legaline (ar doktrinos lygmens) definicija.

Šiuo požiūriu išeina, kad akivaizdžiai nevienareikšmė ir universali (visas ekonomines ar socialines kultūrinės sritis galinti apimti, jose pasireikšti) sąvoka „viešasis interesas“, taip pat sinonimu galinti būti *bendrų interesų* kategorija (pvz., „bendros Europos Sąjungos vertybės, susijusios su bendrus ekonominius interesus tenkinančiomis paslaugomis“)¹¹ – tai teisės aktuose įtvirtinamomis *legalinėmis* definicijomis tiksliai ir universaliai neapibrėžiama sąvoka.¹² Jos turinio universalių ir specifinių (tam tikrų)

¹⁰ „Pažymėtina, jog nustatydamas tokių klausimų sąrašą įstatymų leidėjas yra saistomas <...> imperatyvo, kad <...> referendumu negali būti sprendžiami tokie klausimai, kurie apskritai nėra Valstybės ar Tautos gyvenimo klausimai“; „Pažymėtina, kad gali būti ir kitų nei nustatytieji Konstitucijoje ar įstatyme svarbiausių Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimų, kurie sprendžiami referendumu“ (Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas).

¹¹ Žr. prie Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo pridėtą Protokolą Nr. 26 dėl bendrus interesus tenkinančių paslaugų. Jame atitinkamai pažymėtos *bendros Sąjungos vertybės, susijusios su bendrus ekonominius interesus tenkinančiomis paslaugomis*, ir visų pirma apima: svarbų nacionalinių, regioninių ir vietos valdžios institucijų vaidmenį ir didelę veiksmų laisvę teikiant, pavedant teikti ar organizuojant *kuo labiau vartotojų poreikius atitinkančias bendrus ekonominius interesus tenkinančias paslaugas*. Beje, Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo 106 straipsnio 2 dalyje numatytos įmonės, kurioms yra patikėta teikti bendros ekonominės svarbos paslaugas; svarbu ir tai, kad tos pačios Sutarties 14 straipsnyje atitinkamai išreiškiama idėja, kad atitinkamą *vietą tarp Sąjungos bendrųjų vertybių* užima bendrus ekonominius interesus tenkinančios paslaugos ir kad turi būti paisoma jų *vaidmens skatinant socialinę ir teritorinę sanglaudą*.

¹² Plg. viešojo intereso sąvokos paaiškinimus internete (pvz.: Öffentliches Interesse [žiūrėta 2015 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://de.wikipedia.org/wiki/%C3%96ffentliches_Interesse>).

aspektų samprata, pvz., *nacionalinio saugumo užtikrinimas*, bankinių atsiskaitymų sistemos tvarumas, tiksliau „finansų sistemos saugumas, stabilumas ir patikimumas“,¹³ atitinkamos situacijos ar visuomenės ir valstybės gyvavimo srities (politinės sistemos, ekonominės sistemos, biudžetinės ar finansinės sistemos, kultūrinės sistemos, gynybos sistemos) ar teisinio ginčo požiūriu (pvz., *nacionalinio futbolo stadiono Vilniuje statybos procedūros požiūriu*),¹⁴ turi būti atskleidžiama akademinėje literatūroje ir ypač oficialioje teismų jurisprudencijoje, kaip antai: a) „Daugiabučių namų tinkamas eksploatavimas bei jų išsaugojimas yra ne tik privatus savininkų, bet ir viešasis interesas“ (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas dėl narystės daugiabučių namų savininkų bendrijoje); b) „pagal Konstituciją, *inter alia* valstybės rūpinimosi žmonių sveikata principą, natūralios gamtinės aplinkos apsaugos, aplinkos apsaugos nuo kenksmingų poveikių imperatyvus, *atliekų tvarkymo užtikrinimas laikytinas viešuoju interesu, valstybės ir savivaldybių priederme* (kursyvas mano – E. Š.). <...> viešasis interesas yra dinamiškas, kintantis <...>, dėl to valstybė gali, o tam tikrais atvejais ir turi, keisti (plėsti, siaurinti arba kitaip koreguoti) ūkinės veiklos reguliavimą“ (2015 m. kovo 5 d. nutarimas dėl konkurencijos atliekų tvarkymo paslaugų srityje).

Apskritai ydinga manyti, kad jei viskas, kas žmogiškuose dalykuose ar urbanizuotuose kraštovaizdžiuose savo pobūdžiu ir panaudojimu yra asmeniška, individualu, subjektyvu, uždara (nėra bendra pagal pomėgius ir interesus ar naudos gavimą buitiniu ir kitokiu siauru požiūriu), pvz., aptvertas ir saugomas dešimtmečius nevalytas akmenimis grįstas vandens šulinys su autentiška svirtimi prie apleistos šimtametės rastinės ir šiaudais dengtos sodybos, tai tas viskas, regis, esą besąlygiškai individualu (asmeniška, privatu), o tai, kas visiems įdomu ir nesunkiai prieinama (pvz., žiūrėjimas į tos sodybos teritoriją iš padangės aukštumų, į kurias patenkama naudojantis atitinkama internete siūloma nemokama stebėjimo iš padangės aukštumų paslauga) – tarsi absoliučiai bendra (vieša). Tačiau savitas ir kitiems hipotetiškai neprieinamas naudojimasis vandeniu iš to šulinio asmeninėms reikmėms individualiu (saviraiškos elementu) sąlygiškai padaro tik, pvz., naudojimosi svirtimi būdą ar ritualą (jei toks susiformuoja), bet ne patį geriamąjį vandenį (juo labiau jo atsargas, šaltinius) ir jo laikmenos (inžinerinio įrenginio) saugumą. Švaros tame šulinyje ir to šulinio inžinerinio saugumo užtikrinimas – viešasis interesas (visos visuomenės rūpestis). To šulinio užteršimas gali turėti padarinių kitiems (privatiems ir viešiesiems) šuliniams,

¹³ Žr. Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimą („Įstatymų leidėjas, reguliuodamas finansinę ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, ir nustatydamas teisinį reguliavimą, kuriuo būtų užtikrintas šalyje veikiančios finansų sistemos saugumas, stabilumas ir patikimumas, gali nustatyti nevienodą, diferencijuotą teisinį reguliavimą finansų institucijos (*inter alia* banko) kreditorių, priklausančių skirtingoms kategorijoms, atžvilgiu“).

¹⁴ Žr. LAT 2009 m. lapkričio 13 d. nutartį (civ. b. Nr. 3K-3-505/2009).

tvenkiniams ar kitokiems vandens telkiniams, taigi natūraliai gamtinei aplinkai ir žmogaus sveikatai, o saugumo priemonių naudojant, valant ar remontuojant inžinerinį įrenginį nepaisymas – žmogaus gyvybei. Be to, Užutrakio dvaro sodybos ansamblio (komplekso, įskaitant palivarką) vertinimo Konstitucijos požiūriu atvejis¹⁵ rodo, kad kultūros vertybe gali būti ne tik senovinė rastinė šiaudais dengta sodyba su autentišku šuliniu ir jo „inžinerine infrastruktūra“, bet ir visas ją supantis (jai priskirtinas) „kompleksas“, taigi ir minėtas geriamojo vandens įrenginys su svirtimi.

Panašiai galima vertinti minėtą sodybos aplinkos stebėjimą iš padangės aukštumų naudojantis internete siūloma paslauga. Suinteresuoti privatūs asmenys gali argumentuotai reikalauti, kad pernelyg ryškus ir priartintas tam tikrą dieną ar akimirką užfiksuotas sodybą apimantis vaizdas, kuriame galima išvelgti neleistino kišimosi į privatų gyvenimą aspektų, būtų kuo skubiai pašalintas ar pakeistas, t. y. pirminis variantas padarytas neprieinamas neribotai asmenų grupei. Visa tai galima išplėsti susiejant su daugybe kitokių dalykų ar situacijų, pvz., toje sodyboje laikomais naminiiais ir laukiniais gyvūnais (tinkamu elgesiu su jais, kraštutiniu atveju – galvijų atėmimu),¹⁶ pasodintais vaismedžiais (jų priežiūra, ligomis) ar tais sugaunamais ir persekiojamais bičių spiečiais, kurie, skirtingai nei kitokie vabzdžių ar paukščių „spiečiai“, tarsi Hamurapio ar Ulpiniano laikais, pamaloninti konkrečiomis (juos kone archajiniu stiliumi įvardijančiomis) Seimo 2000 m. liepos 18 d. priimto Civilinio kodekso 4.60 straipsnyje („Laukinės ir naminės bitės“) įtvirtintomis nuostatomis: „Laukinių bičių šeima nuosavybės teise priklauso žemės sklypo, kuriame ji yra sugauta, savininkui“, „Bičių savininkas turi teisę persekioti bičių spiečių netgi svetimoje žemėje <...>“

Beje, ir be jokio įstatyme įtvirtinto apibrėžimo pakankamai aišku, kad laukinių ir naminių bičių priežiūra – bendrasis (viešasis) interesas, o jų savininku laikomas asmuo turi atitinkamus (neabsoliučius, kitų savininkų interesais susaistytus) teisėtus lūkesčius, kylančius, be kita ko, iš minėtos teisės (protingai ir proporcingai) persekioti spiečių.

I. NUODUGNESNĖS ANALIZĖS VARIANTAS

3. Išėities poziciją grindžiant Lietuvos 1992 m. Konstitucijos (23 straipsnio 3 dalies, 42 straipsnio 3 dalies, 46 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 1 dalies, 51 straipsnio 1

¹⁵ Žr. Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 2 d. nutarimą.

¹⁶ Apie tai, kad 2007 m. vasarį „Šalanchius gyvulius užtarė Klaipėdos prokuratūros vadovas“, žr. naujienų portale *lrytas.lt* [žiūrėta 2015 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-/11726778981170854186-%C5%A1%C4%85lan%C4%8Dius-gyvulius-u%C5%BETar%C4%97-klaip%C4%97dos-prokurat%C5%ABros-vadovas-nuotraukos.htm>>; plg. 2013 m. balandžio publikaciją „Beširdžiai ūkininkai įstatymus paverčia gyvulių kančia“ naujienų portale *lrytas.lt* [žiūrėta 2015 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/besirdziai-ukininkai-istatymus-pavercia-gyvuliu-kancia.htm>>.

dalies, 118 straipsnio 2 dalies, 136 straipsnio) nuostatomis, svarbu pažymėti, kad interesas – daugyšk įvairiuose kontekstuose atitinkamai vartojama (ar suponuojama) konstitucinė sąvoka, kuri implikuoja tam tikrus lūkesčius. Antai 136 straipsnyje numatytas geopolitinio pozityvumo ir tam tikro rezervuotumo („jeigu tai“) persmelktas valstybės savitas *tarptautinis socialumas* (ne izoliuotumas, pvz., globalizacijos palydovu esančio supranacionalumo požiūriu)¹⁷ ir 23 straipsnio 3 dalyje atsispindinti pirminio negatyvumo (bei tarsi antrinio kilnumo „teisingai atlyginama“) kupina ekspropriacija (*eminent domain*)¹⁸ – dvi netapačios (nors tam tikrose situacijose galinčios būti ir diametraliai nepriešingos) idėjos.¹⁹ Šalia jų iš pirmo žvilgsnio sunkiai įsikomponuoja paskiro autoriaus kūrinų ar išradimų, taip pat vartotojų ar darbuotojų apsauga (kaip konstitucinių vertybių ir jas įvardijančios bei garantuojančios bendruomenės apsaugos dalis). Tačiau pagal Konstitucijos vientisumo principą (6 straipsnio 1 dalis) būtina įžvelgti, kad valstybės galimybė (atlygintinai) paimti nuosavybę, pvz., žemę, *visuomenės poreikiams* (23 straipsnio 3 dalis) ir (diskrecijos pagrindu) dalyvauti tarptautinėse organizacijose pagal *valstybės interesus* (136 straipsnis), kuriais, beje, turi vadovautis Seimo nariai,²⁰ – tai beveik tą pačią (viešojo poreikio ar intereso) idėją išreiškiančios nuostatos, kaip, beje, ir autoriaus *dvasinių ir materialinių interesų* apsaugos taisyklė (42 straipsnio 3 dalis), juo labiau *vartotojų interesų* ar darbuotojų (kolektyvinių) „teisių ir interesų“ gynimo principas (atitinkamai 46 straipsnio 5 dalis, 50 straipsnio 1 dalis, 51 straipsnio 1 dalis). Visa tai tarsi sujungiamo įvardijant prokurorų funkciją ginti „asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus“ (118 straipsnio 2 dalis). Tokia ikiteisminio tyrimo (bet ne LTSR laikus primenančios „bendrosios prokurorinės priežiūros“ 1990–1994 m.)²¹ funkcija, žinoma, yra teismų atliekamo teisingumo

¹⁷ Apie supranacionalumo (kaip virštautiškumo) „slinktį“ žr., pvz.: Tautos dvasia: mitas ar realybė? // „XXI amžiaus“ priedas apie Lietuvą ir pasaulį, 2002, Nr. 7 (7) [žiūrėta 2015 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/2002_7_7/p2_1.html>.

¹⁸ Šie tarptautiniai žodžiai Lietuvoje 1999 m. tapo oficialios konstitucinės jurisprudencijos (joje vartojamos terminijos) dalimi: „Nuosavybės paėmimas visuomenės poreikiams (*eminent domain*) – tai administracinio pobūdžio santykis, šio santykio šalys – valstybė ir privačios nuosavybės savininkas“ (Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas). Beje, preciziniu požiūriu galima diskutuoti, ar *ekspropriacija* – tai būtent *eminent domain* (kategorijos) atitikštis, tačiau Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarime pažymėta: „<...> Konstitucijoje yra įtvirtintas ir ekspropriacijos (*eminent domain*) institutas.“

¹⁹ Šios idėjos tampa tapačios (giminingos) pagal turinį, kai, pvz., dėl kolektyvinės gynybos ir su tuo susijusių nacionalinio saugumo aspektų tenka paimti nuosavybę, pvz., šalia Zoknių oro uosto (jame įsikūrusios aviacijos bazės).

²⁰ „Pareigas eidami Seimo nariai vadovaujasi <...> valstybės interesais <...>“ (Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalis).

²¹ Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarime pažymėta: „Prokuratūros įstatymo 21 straipsnis nustato reagavimo formas, kurias prokuroras gali taikyti vykdydamas vadinamąją bendrąją prokurorinę priežiūrą. <...> Kadangi tarp Konstitucijoje apibrėžtų prokurorų funkcijų bendroji priežiūra neminima,

vykdymo dalis. Teismai turi užtikrinti, kad jų nagrinėjamosiose baudžiamosiose bylose būtų ginama tai, kas turėjo būti ginama tų bylų ikiteisminio tyrimo metu, ypač jei toks tyrimas tose ar kitose bylose (administracinėse, civilinėse, konstitucinės justicijos bylose) apskritai neatliekamas.

Nors Konstitucijoje nėra (konkrečiais žodžiais išreikštos) nuostatos, nurodančios politinių partijų finansavimo pagrindus²² ir juose pasireikšti galinčius partijų narių ar valstybės interesus, tačiau juos suponuoja veiksmingos atstovaujamosios demokratijos (Konstitucijos 4 straipsnis, 55 straipsnio 1 dalis) samprata ir joje istoriniu požiūriu „genetiškai užkoduoto“ politinio pliuralizmo bei atitinkamos daugiapartinės sistemos formavimosi, ypač po daugiau nei pusšimtį metų trukusio totalitarinės vienpartinės sistemos gyvavimo, įžvalgos. Netgi piliečių laisvo vienijimosi į partijas negatyvioji išlyga „jei <...> tikslai ir veika nėra priešingi Konstitucijai <...>“ (35 straipsnio 1 dalis), siejama su vertybiniu požiūriu suprantama įstatymų leidėjo teisėkūros šioje srityje blanketine nuoroda (35 straipsnio 3 dalis), leidžia, kad ir kaip būtų keista, atmesti neutralų nusistatymą, kad įstatymų leidėjui esą apskritai neturėtų rūpėti partijų gaunamų ar joms siūlomų lėšų šaltiniai, netgi susiję su kitų valstybių ar jų jurisdikcijai priklausančių organizacijų finansais, taigi pozityviai išvelgti, kad Konstitucijoje įtvirtintas vertybes propaguojančių ir atitinkamais politiniais veiksmais (ypač visuotiniuose rinkimuose) ginančių partijų, juo labiau tų 6 ar 9 partijų, kurios pagal paskutinių Seimo rinkimų rezultatus (juose gautą įstatymu fiksuotą procentinę visų už partijų kandidatus paduotų rinkėjų balsų dalį) sudaro tam tikro laikotarpio daugiapartinės sistemos branduolį, finansinis patvarumas, taigi ir jų rėmimas ne tik privačiomis, bet ir (proporcingomis) viešosiomis lėšomis – tai tiek viešasis (bendrasis teisinės tautos), tiek individualus jų narių ir rėmėjų (aukotojų, GPM 1 procentą skiriančiųjų)²³ interesas. Taigi įstatymų leidėjo teisėkūros reglamentuojant partijų *veiklą* blanketinė nuoroda ir minėta konstitucinės piliečių teisės *išlyga* gali būti pagrindu identifikuoti atitinkamus viešuosius interesus partijų finansavimo ir jo reglamentavimo srityje (daugiau apie tai žr. toliau atskleidžiamą minėto Peterio

yra akivaizdus jos reagavimo formų, taikomų bendrosios priežiūros tvarka, neatitikimas Konstitucijai. Todėl Prokuratūros įstatymo 21 straipsnio ir kitos normos, įtvirtinančios prokurorų įgaliojimus tikrinti valdymo aktų teisėtumą bei vykdyti prokurorinę priežiūrą civiliniame procese, prieštarauja Konstitucijai.“

²² Žr. *Masnevaitė E.* Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinis reguliavimas Lietuvoje (4 išnaša), p. 289, 290; *Šileikis E.* Partijų finansavimo teisės sistemos įžvalgos (1 išnaša), p. 98–100.

²³ Žr. Seimo 2011 m. gruodžio 6 d. priimtą Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymą („Mokesčio administratorius nuolatinio Lietuvos gyventojo prašymu, mokestiniam laikotarpiui pasibaigus, <...> privalo pervesti politinėms partijoms <...> 1 procentą pajamų mokesčio, mokėtino pagal metinę pajamų mokesčio deklaraciją, sumos, o jeigu nuolatinis Lietuvos gyventojas metinės pajamų mokesčio deklaracijos neteikia, – 1 procentą mokesčių išskaičiuojančio asmens išskaičiuoto pajamų mokesčio sumos“).

Häberle siūlomą interesų identifikavimo būdų tipologiją).

4. Nurodytose Konstitucijos nuostatose netiesiogiai (nekonkrečiais žodžiais) suponuojami atitinkami *lūkesčiai* (kai kuriais atvejais net *reikalavimo teisės*): savininko – gauti teisingą atlyginimą, valstybės – sulaukti iš kolektyvinės gynybos organizacijos, kurios nare ji yra, veiksmingos paramos užpuolimo atveju, autoriaus – nepatirti plagiato ar kitokio valstybėje toleruojamo jo interesų pažeidimo ir gauti jam padarytos moralinės ir materialinės žalos atlyginimą, vartotojų – gauti informaciją, konsultacijas ir garantijas, darbuotojų – nepatirti neteisingo darbo apmokėjimo ir jį reglamentuojančių normų taikymo (ar dirbtinių teisinių kliuvinių skelbti streiką), politinių partijų – sulaukti jų veiklai bei jos finansavimui (nuosavomis, skolintomis, dovanotomis ir kitomis lėšomis) palankios (tinkamos) įstatymų leidėjo teisėkūros, o jei joje numatytos partijų išskirtinės viešosios funkcijos, kurių neįvykdžius neįmanoma sklandžiai surengti Seimo ir kitų atstovaujamojų institucijų visuotinių rinkimų ar atlikti jų parengimo procedūrų (kandidatų kėlimo, rinkimų komisijų sudarymo) – gauti nors kažkokią (bent minimalią, t. y. pakankamai veiksmingą) valstybės finansinę ar kitokią materialinę paramą (pvz., pirmaisiais daugiapartinės sistemos kūrimosi metais įsigyti lengvatine tvarka patalpas būstinei įkurdinti),²⁴ tačiau nebūtinai kasmetinę valstybės biudžeto dotaciją. Žinoma, Konstitucijos nuostatos nesuponuoja (neapima) partijų „išvestinio“ lūkesčio, kad jų veiklos finansavimui palanki („dosni“) įstatymų leidėjo teisėkūra įgaliotų subjektų iniciatyva nebus ginčijama konstitucinės justicijos lygmeniu, taigi ir su šia justicija (ją vykdant formuluojama jurisprudencija) susijusio lūkesčio nesulaukti joms adresuoto (performuluoto) Konstitucinio Teismo negatyvaus doktrininio vertinimo, kad valstybė gali finansiškai remti *atsikūrusias* ar *besikuriančias* profesines sąjungas tik jų kūrimosi pradžioje (o ne nuolatos).²⁵

Šis Konstitucinio Teismo (negatyvusis) profesinių sąjungų nuolatinio (tęstinio) finansavimo viešosiomis lėšomis vertinimas, beje, suformuluotas 2003 metais (tų metų rugsėjo 30 d. nutarime), taigi daugiau nei 8 metais anksčiau nei buvo pirmąsyk vertinamas kasmetinis partijų rėmimas valstybės biudžeto dotacija (tai pozityviai apibūdinta, taigi pateisinta, Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarime).

²⁴ Žr. Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 1 d. nutarimą Nr. 1603 „Dėl politinių partijų ir politinių organizacijų nuomojamų (ar kitaip teisėtu pagrindu naudojamų) valstybinio reguliavimo sričiai priklausančių patalpų sąrašo patvirtinimo“ (Žin., 1995, Nr. 65-1610), taip pat 1995 m. rugpjūčio 21 d. nutarimą Nr. 1141 „Dėl politinių partijų ir politinių organizacijų užimamų patalpų privatizavimo tvarkos“ (Žin., 1995, Nr. 70-1685).

²⁵ Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarime pažymėta: „Valstybė <...> laisvų profesinių sąjungų kūrimosi ir veiklos pradiniam etape galėjo materialiai (taip pat finansiškai) paremti besikuriančias ar jau susikūrusias Lietuvos profesines sąjungas (jų susivienijimus), kad jos galėtų pradėti veikti ir savarankiškai vykdyti Konstitucijoje įtvirtintas profesinių sąjungų funkcijas. Ši valstybės parama *negali būti nuolatinė* (kursyvas mano – E. Š.).“

Atsižvelgiant į minėtų nutarimų datas (skirtingus laikotarpius) ir tuose nutarimuose nagrinėtų dviejų nevalstybinių organizacijų *vertybinį* (socialinį, bendruomeninį) panašumą, gali susidaryti prieštaringas įspūdis, kad jei partijų kasmetinis valstybinis finansavimas (minėtos dotacijos būdu) būtų tiriamas (vertinamas) 2003 metais, tai, matyt, iš Konstitucijos būtų išvestas analogiškas nuolatinio partijų valstybinio finansavimo draudimas (galbūt pagrindas skirti dotaciją tik pirmaisiais metais po Seimo ar savivaldybių tarybų rinkimų arba tais metais, po kurių vyks minėtų institucijų rinkimų kampanija), taigi atskleistas ne viešasis, bet individualus (privatus) tokio partijų prigimčiai genetiškai svetimo valstybinio rėmimo interesas. Kad ir kaip ten būtų, svarbu pažymėti, kad konstitucinės justicijos raida (dviejų pagal prigimtį ir pobūdį pakankamai panašių nevalstybinių organizacijų reglamentavimo atžvilgiu) susiklostė taip netikėtai ir nesubalansuotai, kad vienos nuolatinis valstybinis finansavimas neteko galimybės būti pagrindžiamas viešuoju interesu, kitos – įgavo tokią galimybę (atsiradęs įstatymų leidėjo nuožiūros pagrindu 1999 metais²⁶ buvo tarsi pakylėtas į konstitucinio doktrininio pateisinimo lygmenį).

Tiesa, partijų lūkestis nebūti vertinamoms kaip profesinės sąjungos (jų nuolatinio viešojo finansavimo aspektu) 1992–1998 m. neprilygo *teisėtam* lūkesčiui ir viso labo reiškė *viltį* (tikėjimąsi), kadangi betarpiškai nekilo iš tuometiniuose įstatymuose aiškiai apibrėžtų (konkrečiai suformuluotų) subjektinių teisių (ir juo labiau nekyla iš Konstitucijoje įtvirtintų individualių teisių ar objektyvių nuostatų, t. y. principų, garantijų, su jomis susijusių vertybių). Žinoma, toks lūkestis tapo akivaizdžiai teisėtas 1999–2014 m., taigi po penkiolikos kasmetinių valstybės biudžeto dotacijos skyrimo metų.

Todėl svarbu patikslinti bendrąją teisėtų (iš subjektinių teisių ar objektinių teisės taisyklių kylančių ar kildinamų) lūkesčių sampratą. Neneigiant įvairių požiūrių galimybės (įvairovės),²⁷ derėtų rinktis poziciją, kad:

a) neįmanoma pažeisti vien tik teisėtų lūkesčių, nepažeidžiant jų pagrindu esančių (konkrečiai įtvirtinamų ar teismų jurisprudencijoje pripažįstamų ir ginamų) asmens teisių, nesvarbu, kokio lygmens (ar pobūdžio) teisės aktu jos įtvirtinamos, suponuojamos ar ribota apimti garantuojamos. Antai tam tikri teisėti lūkesčiai gali kilti (ir turėtų būti paisomi, ginami) tinkamai įgyvendinant Bausmių vykdymo kodekso 97 straipsnyje „Nuteistųjų teisė turėti laikrodžius <...>“ įtvirtintą nuostatą „Nuteistie-

²⁶ Šileikis E. Partijų finansavimo teisės sistemos išvalgos (1 išnaša), p. 193–195, 207.

²⁷ Žr., pvz.: *Gedmintaitė A.* Teisėtų lūkesčių apsauga Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje // *Teisė. Mokslo darbai*, 2014, Nr. 91, p. 135–153; *Kargaudienė A.* Teisėtų lūkesčių (apsaugos) principas // *Viešosios teisės raida: de jure ir de facto problematika*. Vilnius: MES, 2013; *Šileikis E.* Teisėtų lūkesčių principas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija // *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, 2010, Nr. (19), p. 236–255. Be to, žr. 24 išnašoje nurodytą publikaciją.

siems leidžiama turėti laikrodžius, pagamintus ne iš brangiųjų metalų<...>“ ir joje ribojamą subjektinę teisę (turėti, tačiau nebūtinai nešioti, be kita ko, nepaauksuotus ar brangiais metalais *neinkrustuotus* laikrodžius), kuri gali būti vertinama kaip konstitucinės teisės į privatumo ar net orumo neliečiamumą (įskaitant *saviraišką*) elementas (aspektas);

b) jei yra prigimtinės teisės, tai gali būti išskiriami būtent šiomis (didesnio, t. y. konstitucinio lygmens) teisėmis grindžiami (su jų įgyvendinimu susiję) lūkesčiai, nukreipti (prireikus teismine tvarka nukreipiami) įstatymų leidėjo ir kitų valstybės teisėkūros subjektų aktų linkme ir ginami sąlygiškai didesne apimtimi tų teisių pažeidimo (nebūtinai ilgalaikio nuoseklaus ar kryptingo jų įgyvendinimo kontekste) atveju (pvz., pažeidus *draudimą kankinti* Lietuvos valstybės teritorijoje ar jos jurisdikcijai priklausančių žmogų);

c) jei yra (gali būti) *įgytos* (tam tikra tvarka įgyjamos) teisės,²⁸ pvz., teisė žvejoti, vairuoti transporto priemonę ar nešioti šaunamąjį ginklą, tai gali būti būtent šiomis (sąlygiškai žemesnio lygmens) teisėmis ar realiomis galimybėmis jas įgyti (pradėtos ir juo labiau beveik pabaigtos procedūros joms įgyti faktų) grindžiami lūkesčiai, kurie gali būti ginami sąlygiškai mažesne apimtimi.

Išsina, kad teisėti lūkesčiai negali kilti vien iš perdėtos hipotezės ar lakios vaizduotės, realiomis galimybėmis negrindžiamo tikėjimosi ar atsitiktinumo (ir vilties, kad jis kartosis, tęsis), taip pat iš Seimo atlikto parlamentinio tyrimo išvadų (dėl to, kad, pvz., Lietuvoje veikė ar neveikė slaptieji kalėjimai ir juose asmenys galėjo ar negalėjo būti kalinami ar kankinami),²⁹ juo labiau iš oficialiuose valstybiniuose minėjimuose ar kitokiuose renginiuose sakomų kalbų, metinio Respublikos Prezidentės pranešimo apie padėtį valstybėje, kandidatų į Seimo narius ar juos keliančių politinių partijų rinkimų programų, jomis atitinkamai grindžiamos Vyriausybės veiklos programos (tuo konstituciniu požiūriu, kad „Vyriausybės programos įgyvendinimo priežiūra pagal Konstituciją nepriklauso Konstitucinio Teismo kompetencijai ir Vyriausybės teisės aktų atitiktis Vyriausybės programoje įtvirtintoms programinėms nuostatoms nėra konstitucinės kontrolės dalykas“; Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 6 d. nutarimas), Seimo sesijos programos. Itin specifinis (ir kontroversiškas) pakankamai teisėtų lūkesčių šaltinis – tokios valstybės institucijos rezoliucijos ar deklaracijos, kaip, pvz., Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 21 d. kreipimasis

²⁸ Žr. Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimą (dėl vairuotojo pažymėjimo negražinimo kaip administracinės teisėnų užtikrinimo priemonės), kuriame konstatuota: „Teisė vairuoti transporto priemonę yra įgyta teisė. Ją patvirtina vairuotojo pažymėjimas“ (plg. 2001 m. gegužės 7 d. nutarimą dėl teisės vairuoti transporto priemones atėmimo).

²⁹ Žr. Seimo 2010 m. sausio 19 d. nutarimą Nr. XI-659 „Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto atlikto parlamentinio tyrimo dėl galimo Jungtinių Amerikos Valstijų centrinės žvalgybos valdybos sulaikytų asmenų pervežimo ir kalinimo Lietuvos Respublikos teritorijoje išvados“.

į vidaus reikalų įstaigų darbuotojus. Šiame kreipimesi suformuluotas teiginys „bus išsaugotos socialinės vidaus reikalų darbuotojų garantijos“ akivaizdžiai apima tas LTSR laikotarpio pensinio stažo ir kitokias garantijas, kurios buvo įgytos iki Lietuvos valstybės nepriklausomumo atkūrimo.

Svarbu pažymėti, kad, nepaisant tiek teisėtų interesų, tiek teisėtų lūkesčių kildinimo iš įvairių teisinių nuostatų būdų gausos (žr. toliau), derėtų laikytis pozicijos, jog: a) teisėti lūkesčiai *minimaliai* ir „nuginčijamai“ (nors priklausomai nuo faktinių aplinkybių, pvz., pakankamai oficialaus susirašinėjimo su viešaisiais asmenimis dėl normos įgyvendinimo, – pakankamai ir kartais „įrodomai“) sukuriama ar suponuojami abstrakčiomis ir hipotetiškai daug subjektų apimančiomis norminiuose teisės aktuose įtvirtintomis *materialinėmis* (sąlygiškai retesniais atvejais – ir procedūrinėmis) teisės normomis, taip pat pagal juridinę techniką „mišriomis“ nuostatomis, sudarytomis iš materialinių ir *blanketinių* ar neaiškių procedūrinių normų, pvz., Civilinio kodekso 2.27 straipsnyje „Teisė pakeisti lytį“ įtvirtinta nuostata „Nesutuokęs pilnametis asmuo turi teisę medicininiu būdu pakeisti savo lytį, jeigu tai mediciniškai įmanoma. <...> Lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką nustato įstatymai“;³⁰ b) *maksimaliai* ir iš esmės „nenuginčijamai“ (nebent tai leistų daryti atitinkamų faktinių aplinkybių visuma) – individualiuose valdymo aktuose (pvz., dekretu dėl valstybės apdovanojimo skyrimo, be kita ko, Vladimirui Jakuninui)³¹ ir norminiuose aktuose įtvirtintomis tam tikrus subjektus konkrečiai nurodančiomis ar netiesiogiai beveik įvardijančiomis nuostatomis, pvz., 2008 m. vasario 1 d. pakeisto Atominės elektrinės įstatymo 11 straipsnio 1 dalies 1 punktu: „Lietuvos Respublikos Vyriausybė <...> turi teisę derėtis su akcinės bendrovės „VST“ *kontrolinį akcijų paketą turinčiu akcininku* (kursyvas mano – E. Š.) dėl nacionalinio investuotojo steigimo ir visų ar dalies tokiam akcininkui nuosavybės teise priklausančių akcinės bendrovės „VST“ akcijų, sudarančių daugiau kaip 2/3 akcinės bendrovės „VST“ akcijų ir balsų visuotiniame akcininkų susirinkime, investavimo <...>“ (žr. Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimą dėl nacionalinio investuotojo steigimo teisėtumo).

Išskirtiniai atvejai, griaunantys nurodytą (siūlomą) poziciją ir lūkesčių bei jų hipotetinio nuginčijamumo ar nenuginčijamumo teisme tipus, gali būti siejami su tokiais ekstraordinariniais aktais, kaip, pvz., *malonės suteikimai* (ar jų *atšaukimai ypatingose situacijose*) nuteistiesiems. Kiek teisininkų ar teisės mokslininkų, tiek gali būti nuomonių, ar buvo pakankamai sukurti (ir vėliau hipotetiškai pažeisti) kon-

³⁰ Žr. EŽTT 2007 m. rugsėjo 11 d. sprendimą 27527/03 byloje *L. prieš Lietuvą*, kuris galėjo būti kitoks, jei nebūtų tam tikrų (tai bylai reikšmingų) faktinių aplinkybių specifikos: *pakankamai oficialaus susirašinėjimo su viešaisiais asmenimis dėl normos įgyvendinimo tvarkos rengimo ir būsimo nustatymo*.

³¹ Žr. Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimą (dėl asmeniui skirto valstybinio apdovanojimo) ir teisėjo atskirąją nuomonę dėl jo.

kretaus asmens (nuteistojo) teisėti lūkesčiai tokiu neįprastu Respublikos Prezidento valios pasikeitimu, kai išleistą dekretą (suteikti malonę) netrukus keitė kitas dekretas, kuriuo tas pirmasis (tam tikra malonę gavusių asmenų konkretinimo apimtimi) atšauktas (anuliuotas), nespėjus jo įgyvendinti.³²

Kad ir kaip ten būtų, politinių partijų ar jų narių ir rėmėjų, taip pat jų kritikų ar priešininkų teisėtų lūkesčių nei paneigia, nei juos sukuria Respublikos Prezidento dekretai, kuriais: a) siūloma *panaikinti* įstatymo nuostatas, kuriose anksčiau buvo numatytos *juridinių asmenų* aukos partijoms ir jų kampanijoms, taip pat fizinių asmenų aukos nuolatinei (tarp rinkimų kampanijų vykdomai) partijų veiklai (paliekant, t. y. viso labo naujai suredaguojant, nuostatas, numatančias fizinių asmenų aukas partijų rinkimų kampanijoms, taigi į specialiąją rinkimų sąskaitą pervedamas aukas).³³ Toks siūlymas 2011 m. gruodžio 6 d. sulaukė Seimo pritarimo,³⁴ taigi buvo partijų finansavimo galimybes susiaurinančios reformos dingstis, kartu naujų (praradimus tarsi kompensuojančių) finansavimo galimybių įtvirtinimo pretekstas, kadangi aprobuota reforma netikėtai sukūrė naują taisyklę: „nuolatinio Lietuvos gyventojų savanoriškai skiriama 1 procento dydžio sumokėto metinio pajamų mokesčio dalis“; b) *vetuojami* Seimo priimti įstatymai, reglamentuojantys politinių partijų finansavimą ir įtvirtinantys partijų privilegijas ar joms prilygintinas viešųjų pirkimų išimtis, kaip antai 2014 m. liepos 11 d. dekretas Nr. 1K-1900,³⁵ kuriame pažymėta: „<...> siūloma nustatyti, kad Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo reikalavimai netaikomi „politinių partijų atliekamiems pirkimams, išskyrus pirkimus, kuriuos politinės partijos atlieka valstybės biudžeto lėšomis“. Toks teisinis reguliavimas *prieštarauja viešajam interesui* (kursyvas mano – E. Š.) užtikrinti politinių partijų veiklos ir lėšų panaudojimo skaidrumą, yra nesuderinamas su Direktyvos 2004/18/EB nuostatomis, pažeidžia konstitucinį asmenų lygiateisiškumo principą ir sudaro prielaidas korupcijai bei neskaidriam partijų finansavimui.“ Jei Seimas būtų pakartotinai priėmęs vetuotą įstatymą (jis to nepadarė), jis būtų sukūręs visų partijų, kurių

³² Žr. Respublikos Prezidento 1997 m. rugsėjo 12 d. ir 1998 m. rugsėjo 18 d. dekretus, kuriuose atitinkamai naikinami (laikomi negaliojančiais) kitų (ankstesnių) dekretų punktai dėl malonės suteikimo (atitinkamai Giedriui Grybei ir Albinui Vaičiuliui).

³³ Žr. Respublikos Prezidento 2011 m. rugsėjo 7 d. dekretą Nr. 1K-813 („Dėl Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 7, 8, 10, 12, 14, 22 straipsnių pakeitimo ir 16 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto pateikimo svarstyti Lietuvos Respublikos Seimui“).

³⁴ Žr. Seimo tą dieną priimtą įstatymą Nr. XI-1777.

³⁵ Tikslus nurodyto dekreto pavadinimas: „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo Nr. I-1491 10 straipsnio pakeitimo įstatymo grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“.

lėšų didesnę dalį sudaro paskirtos valstybės biudžeto dotacijos dalis, pakankamai teisėtus lūkesčius viešųjų pirkimų srityje (nors „Konstitucija nesaugo ir negina privilegijų“)³⁶, kurie turėtų būti paisomi ir ginami tol, kol juos sukūręs įstatymas nepakeistas ir *preziumuojamas* kaip atitinkantis Konstituciją, t. y. nėra pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai.³⁷

Taigi, vaizdžiai tariant, teisėti lūkesčiai nevaikšto vieni, jie vaikšto kartu su subjektinėmis teisėmis ir realiomis galimybėmis jas įgyti (ar netgi viešųjų asmenų pakankamai rimtais ir atsakingais pažadais sukurti procedūras toms teisėms ar jų įgijimo galimybėms įgyvendinti). Kuo realesnės minėtos galimybės įgyti teises (pradėti ir ypač baigti jau pradėtas tam skirtas procedūras) arba kuo ilgiau (plačiau, intensyviau ar dinamiškiau) buvo įgyvendintos įgytos teisės, tuo labiau turi būti ginami (pvz., *atlyginant turtinę ir neturtinę žalą*) pažeisti teisėti lūkesčiai, taigi nustatomas *šiurkštesnis* tų lūkesčių pagrindą sudariusių subjektinių teisių (ar realių galimybių) jas įgyti) pažeidimas. Atvirkščiai, kuo fiktyvesnės ar labiau hipotetiškos galimybės įgyti tam tikras teises arba kuo trumpiau (siauriau, epizodiškai) buvo įgyvendintos įgytos teisės, tuo mažiau turi būti ginami pažeisti teisėti lūkesčiai, taigi nustatomas *nešiurkštus* tų lūkesčių pagrindą sudariusių subjektinių teisių (ar realių galimybių) jas įgyti) pažeidimas.

Šiuo požiūriu jokio konkretaus teisėto lūkesčio nesukūrė (nors jo idėją bent minimalia apimtimi suponuoja) 1990 m. rugsėjo 25 d. priimto Politinių partijų įstatymo 12 straipsnyje „Teisė gauti lėšų iš Valstybės biudžeto“ įtvirtinta nuostata: „Politinės partijos, atstovaujamos Lietuvos Respublikos Aukščiausiojoje Taryboje, turi teisę įstatymo nustatyta tvarka gauti dotacijų iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto“, taip pat šios nuostatos 1994 m. birželio 15 d. redakcija, kurioje vietoje žodžių „Aukščiausiojoje Taryboje“ įrašytas žodis „Seime“.

5. Vadinasi, interesai (poreikiai) ir su jais susiję (juo labiau subjektinėmis teisėmis grindžiami) lūkesčiai – universalūs raktiniai žodžiai pradėti ir tęsti diskutuoti, kaip (ir kuo remiantis) tam tikrose bendruomeninio gyvenimo srityse derėtų objektyviai atskleisti ir suderinti:

a) Konstitucinio Teismo suformuluotos „etatistinės“ valstybės sampratos kontekste („Pagal Konstituciją valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenka pareiga rūpintis savo nariais <...>“; 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas; „valstybė,

³⁶ „Kartu pabrėžtina, kad Konstitucija nesaugo ir negina tokių asmens *įgytų teisių, kurios savo turiniu yra privilegijos* (kursyvas mano – E. Š.); privilegijų gynimas ir apsauga reikštų, kad yra pažeidžiami konstituciniai asmenų lygiateisiškumo, teisingumo principai, Konstitucijoje įtvirtintas darnios visuomenės imperatyvas, taigi ir konstitucinis teisinės valstybės principas“ (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

³⁷ Daugiau žr.: *Gedmintaitė A.* Teisėtų lūkesčių apsauga *contra legem* // Teisė. Mokslo darbai, 2014, Nr. 93, p. 162–165.

kaip visos visuomenės organizacija, vykdydama savo funkcijas, turi veikti visuomenės interesais“; 2003 m. kovo 4 d. nutarimas; „Valstybė yra visos visuomenės organizacija“, 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas), taip pat liberalių (anglosaksiškų) teisės tradicijų suponuojamos alternatyvos („pilietinėje visuomenėje solidarumo principas nepaneigia asmeninės atsakomybės už savo likimą“; 1997 m. kovo 12 d. nutarimas; „socialinės apsaugos teisinis reguliavimas turi būti toks, kad būtų sudarytos prielaidos ir paskatos kiekvienam visuomenės nariui pačiam pasirūpinti savo gerove, o ne pasikliauti vien valstybės laiduojama socialine apsauga“ (Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas) požiūriu išvengiamus pilietinės visuomenės ir jos didžiausia teritorine politine organizacija esančios valstybės interesus (poreikius) užtikrinti ne tik didmiesčių aplinkkelių tiesimą ir tam numatytų Europos Sąjungos lėšų veiksmingą panaudojimą („įsisavinimą“), bet ir skaidrų, veiksmingai kontroliuojamą politinių partijų (ar jų keliamų kandidatų rinkimų kampanijų) finansavimą, nepaverčiantį jų priklausomomis vien nuo jų išorinių rėmėjų (aukas aukojančių ar minėtą GPM 1 procentą skiriančių asmenų) ar valstybės kasmetinių biudžeto dotacijų, galinčių sukelti perdėtus, ekonominio sunkmečio sąlygomis nepatenkinamus, lūkesčius;

b) atskirų individų ar jų organizacijų interesus ir su jų tenkinimu (jų pagrindą sudarančių *subjektyvių* teisių įgyvendinimu) susijusius lūkesčius: ne tik aplinkkeliui tiesti paimamos žemės savininko interesą gauti „kuo teisingesnį“, t. y. maksimaliai teisingą atlyginimą (taip pat lūkestį, kad ginčo atveju teismo nustatomas, prireikęs – pagal kelių nekilnojamojo turto ekspertų išvadas parenkamas, atlyginimo dydis bus protingai didesnis, bet kiekvienu atveju ne mažesnis nei vidutinė analogiško turto vertė rinkoje), bet ir politinių partijų, ypač tų, kurių kelti kandidatai laimėjo tautos atstovų mandatų daugumą, perdėtu galinti būti lūkestį:

– pretenduoti į kasmet vis didesnę (nuo 2001 m. vis didėti esą turinčią) valstybės biudžeto dotaciją (jos dalį), o jei tokiu būdu gautos viešosios lėšos partijos pajamų struktūroje viršija 50 procentų – pagal Seimo 2012 m. kovo 29 d. įtvirtintą ir daugiau nei pusantrų metų galiojusią partijų išimties pirmąją taisyklę: „Perkančioji organizacija yra <...> viešasis <...> juridinis asmuo (išskyrus politines partijas), kuris atitinka <...> sąlygas <...>: 1) jo veikla yra daugiau kaip 50 procentų finansuojama iš valstybės <...> biudžetų“ (Viešųjų pirkimų įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 2 punktas, 2 dalies 1 punktas; ši išimtis panaikinta, t. y. žodžiai „(išskyrus politines partijas)“ išbraukti 2013 m. spalio 22 d., o toks pakeitimas įsigaliojo 2014 m. sausio 1 d.) neprivalėti laikytis viešųjų pirkimų procedūrų (pvz., reklamos ar transporto paslaugoms įsigyti, kurios nepatenka į antrąją – šiuo metu galiojančią – partijų išimties taisyklę: „Perkant paslaugas <...> reikalavimai netaikomi <...> paslaugų <...> (reklamos kampanijų paslaugos), <...> (propagandinių filmų gamyba) ir <...> (propa-

gandinių vaizdajuosčių gamyba), skirtų politinei kampanijai, pirkimams, kai juos atlieka politinė partija“; 2013 m. spalio 22 d. pakeistas ir 2014 m. sausio 1 d. įsigaliojęs Viešųjų pirkimų įstatymo 10 straipsnio 2 dalies 9 punktą), taip pat subtiliai konkuruoti su gimnazijomis, licėjais ar kitomis ne pelno labdaringomis organizacijoms dėl tik joms iki tol atitekusios (atitekti galėjusios) įstatymu fiksuotos GPM procentinės dalies taip, kad pagal Seimo nustatytą GPM reglamentavimą pusė tos procentinės dalies (1 proc.) galėtų būti skiriama, be kita ko, partijoms. Žinoma, tik didėti (ar bent nekisti), o ne mažėti esą turinti kasmetinė valstybės biudžeto dotacija – iškreiptas partijų lūkesčio vaizdinys, kadangi iki šiol niekada nebuvo (ir, matyt, ateityje nebus) įstatymu įtvirtinta partijų, praėjusiais metais dalyvavusių skirstant valstybės biudžeto dotaciją, teisė kitais metais (pagal tuos pačius rinkimų rezultatus) gauti ne mažesnę analogiškos dotacijos dalį. Tačiau nurodyta viešųjų pirkimų išimties pirmoji (2012 m. kovo 29 d.) taisyklė, kuri nebuvo ginčijama Konstituciniame Teisme įgaliotų subjektų iniciatyva (taigi netapo antikonstitucinė), turėtų būti laikoma būtent teisėtu ją pradėjusių įgyvendinti partijų lūkesčių šaltiniu. Todėl galima suprasti ir pateisinti, kodėl įstatymų leidėjui tą taisyklę 2013 m. spalio 22 d. naikinant buvo tarsi nustatytas pereinamasis laikotarpis, t. y. atidėtas reglamentavimo pakeitimo įsigaliojimas (jis susietas su 2014 m. sausio 1 d.);

– nesidalyti minėta kasmetine valstybės dotacija su jokiais kitais kandidatų sąrašus visuotiniuose rinkimuose teikti galinčiais subjektais, pvz., *visuomeniniais rinkimų komitetais*, netgi tais („Alytaus piliečiai“, „Vieningas Kaunas“), kurie 2015 m. kovo 1 d. vykusiuose savivaldybių tarybų rinkimuose tarsi nušlavė su jais konkuravusias partijas (Kauno miesto ir Alytaus miesto savivaldybės tarybos rinkimuose), jei tos kitos organizacijos skiriasi nuo partijų pagal veiklos trukmę (laikotarpiu tarp rinkimų kampanijų).³⁸ Žinoma, *teisėtais* ir teismine tvarka bent iš dalies apginamais negali būti laikomi tokie hipotetiški partijų lūkesčiai jų konkurentais (*minimum* keliant kandidatus į savivaldybių tarybas ir renkant aukas šių institucijų rinkimų kampanijai, *maksimum* keliant kandidatus į Seimo narius, renkant aukas būtent šios institucijos rinkimų kampanijai ir dalijantis kasmetinę valstybės biudžeto dotaciją) tapti galinčių (ir iš dalies jau tapusių) visuomeninių rinkimų komitetų (jų teisinio statuso) atžvilgiu, kurie grindžiami viso labo įstatymų leidėjo teisėkūros tradicijomis, tebūnie per pakankamai ilgą laikotarpį iki 2013 m. susiformavusiomis tik partijoms (o ne kitoms politinėms organizacijoms) galint rinkti aukas visoms rinkimų kampanijoms ir tik 6–9 partijoms (o ne kitoms politinėms organizacijoms) įgyvendinant teisę pagal tam tikrų rinkimų rezultatus dalyvauti skirstant mi-

³⁸ Daugiau žr. minėtą E. Šileikio knygą (1 išnaša), p. 183–192, 454–471.

nėtą valstybės biudžeto dotaciją. Įstatymų ir juo labiau Konstitucijos leidėjas (ar oficialią konstitucinę jurisprudenciją plėtojantis Konstitucinis Teismas) niekada nesuteikė dingsties įsteigtoms ir veikiančioms partijoms pagrįstai tikėtis, kad Konstitucijoje (35 straipsnio 3 dalyje, 4 straipsnio 2 dalyje ar 113 straipsnio 2 dalyje) aptakiai numatytos „kitos politinės organizacijos“ niekada nebus institucionalizuotos, pvz., kaip partijoms tam tikrą alternatyvą sudarantys visuomeniniai rinkimų komitetai.

Vadinasi, intereso (poreikio) ir lūkesčio sampratos aspektai – tai ne tik teisės teorijos ir filosofijos tematika ar vien tik kalbinė (terminologijos) problematika. Ji įsiskverbusi į konstitucinę teisę, taip pat civilinę teisę (savininko, sąžiningo įgijėjo, kreditoriaus ar nuomininko teisinę padėtį) kitaip matomas (išskiriamas) teisės normų ir principų sistemas giluminiu aspektu, t. y. susikertančių ar susikirsti galinčių individo ir visuomenės ar jos dalies interesų (poreikių), taip pat atitinkamomis subjektinėmis teisėmis grindžiamų lūkesčių konceptualaus identifikavimo ir optimalaus praktinio derinimo (tam skirto *testo* taikymo) požiūriu.

Todėl galima labiau suprasti ir pateisinti, kodėl, pvz., Konstitucinio Teismo suformuluota apkaltos Respublikos Prezidentui ar Seimo nariui pagrindų konstitucinė samprata³⁹ remiasi, be kita ko, privataus ir viešojo interesų sankirtos ar supriešinimo (sulaužant priesaiką ir taip šiurkščiai pažeidžiant Konstituciją) hipoteze (prezumpcija). Kitaip tariant, norint pripažinti, kad valstybės vadovas ar tautos atstovas, nukrypdamas nuo Konstitucijoje įtvirtintų reikalavimų, sulaužė priesaiką (šiurkščiai pažeidė Konstituciją), būtina įrodyti, kad jis tuo „iškėlė“ ir siekė tenkinti savo privačius (o ne bendruosius, viešuosius, Konstitucijos nuostatomis pateisinamus) interesus.

Antai „Seimo narys L. <...>, išvykęs į užsienio kelionę po Azijos valstybes ir dėl to be svarbių ir pateisinamų priežasčių nedalyvavęs <...> Seimo <...> posėdžiuose, <...> veikė savo asmeninius interesus iškeldamas aukščiau už Tautos ir valstybės interesus, <...> sulaužė priesaiką ir šiurkščiai pažeidė Konstituciją“ (Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada).

Tiesa, galima diskutuoti, ar pacituotas konstitucinis vertinimas (kvalifikavimas) galėtų keistis, jei tautos atstovas būtų savavališkai (iš dalies asmeniniais, iš dalies susitikimo su rinkėjais tikslais) išvykęs ne į Azijos šalis, bet Europos Sąjungai priklausančias valstybes, ypač tas, kurioje nuolat gyvena daug Lietuvos piliečių ir hipotetiškai būtent to Seimo nario buvusių ar būsiančių rinkėjų...

³⁹ „<...> valstybės pareigūnai, kurie <...> asmeninius ar grupinius interesus iškelia aukščiau visuomenės interesų, <...> gali būti pašalinti iš pareigų. <...> Respublikos Prezidentas <...>, siekdamas įgyvendinti jam artimų privačių asmenų turtinius interesus, <...> įsikišo į privačių ūkio subjektų bei fizinių asmenų santykius ir, <...> akcijų perleidimo klausimas būtų išspręstas <...> artimų asmenų naudai. Tokiais veiksmais Respublikos Prezidentas <...> šiurkščiai pažeidė Konstitucijos <...>“ (Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada).

6. Nors Konstitucijos nuostatose konkrečiais žodžiais nurodomi, be kita ko, valstybės interesai, derėtų atsižvelgti, jog teisinės tautos kuriamos valstybės interesai pirmiausia turi būti suvokiami kaip: a) valstybės kūrėjo (sociumo) interesai; b) visus nuolatinius gyventojus (ar net laikinai Lietuvos valstybės jurisdikcijai priklausančius užsieniečius ir asmenis be pilietybės, juo labiau pabėgėlius, t. y. prieglobsčio prašytojus) apimančios atviros visuomenės poreikiai. Žinoma, Seimo rinkimuose formaliai pasireiškia tik tam tikros rinkimų teisę turinčių piliečių procentinės dalies kuriama valstybė (jos pagrindą sudarančios valstybinės bendruomenės dalis), o savivaldybių tarybų rinkimuose – *nuolatinių gyventojų*, turinčių rinkimų teisę, dalies plėtojami valstybės teritorijos žemesnieji administraciniai vienetai (jų pagrindą sudarančios lokalinės bendruomenės). Be to, Seimo teisėkūra gali prieštarauti Konstitucijai (žr. Konstitucijos 102, 105 straipsnius), o savivaldybių tarybų sprendimai – pažeisti „piliečių ir organizacijų teises“ (Konstitucijos 124 straipsnis). Todėl nors ir negali būti atskirties (priešpriešos) tarp demokratinės teisinės valstybės interesų ir ją atitinkamai demokratiškai teisiškai kuriančios tautos interesų, tačiau gali būti įtampų ir prieštaravimų tarp valstybės vardu neteisėtai veikiančios tautos atstovybės, t. y. Seimo (taip pat savivaldybių vardu veikiančių jų tarybų) narių daugumos susitarimų (jų pagrindu nustatytoje teisėkūroje apibrėžiamų ar suponuojamų viešųjų interesų) ir visos visuomenės ar jos dalies (pvz., *Vilniaus miesto Pilaitės mikrorajono bendruomenės*, kurios poilsio poreikiai, taip pat visos valstybės bei jos sostinės gyventojų bendrieji interesai Generalinės prokuratūros kasacinio skundo pagrindu atsiskleidė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 1 d. nutartyje, t. y. vadinamojoje *golfo laukų* civilinėje byloje Nr. 3K-3-138/2004) teismine tvarka atskleidžiamų ir ginamų interesų, juo labiau tarp valstybės (savivaldybės) ir individo interesų.

Visgi svarbu pažymėti, kad civilinėje teisės sistemoje ryškėja tendencija (bendruosius) interesus pirmiausia sieti su visuomene (o ne valstybe, kuri pirmiausia esą turi poreikius ar reikmes).⁴⁰

Beje, kaip tiek dabar, tiek prieš keletą dešimtmečių kone visuose teisės teorijos vadovėliuose vienodai diegtame teisės normų apibrėžime (kad teisės norma – tai valstybės nustatyta ar *sankcionuota* elgesio taisyklė)⁴¹ buvo teikiama nuoroda į *socialines taisykles*, kurios tampa valstybės suverenia galia (valia) garantuojama norma, taip ir valstybės intereso samprata turi būti grindžiama įžvalga, jog būtent socialinis interesas (teisės normų nustatymo ir aiškinimo bei taikymo pagalba) tampa valstybės interesu. Todėl nėra ir negali būti tokių „grynai“ valstybės institucijų ir pareigūnų

⁴⁰ Plg. 1964 m. liepos 7 d. priimto ir po 1990 m. kovo 11 d. keisto Civilinio kodekso ir Seimo 2000 m. liepos 18 d. priimto Civilinio kodekso nuostatas, jų komentarus.

⁴¹ Žr., pvz.: *Vaišvila A.* Teisės teorija. Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 245, 246. Plg.: *Vansevičius S.* Valstybės ir teisės teorija (mokomoji priemonė). Vilnius: Justitia, 2000.

visumos (marksistiniais terminais šnekant, „antstato“, o ne jo „bazės“) intereso, kuris neturėtų socialinių išstakų ir nebūtų socialiniu interesu. Šiuo požiūriu galima geriau suprasti Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarime suformuluotą teiginį, kad „viešojo intereso, kaip *valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso* [kursyvas mano – E. Š.], įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų“.

Visa tai atsispindi Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutarime (dėl privatizavimo objekto išbraukimo iš privatizavimo objektų sąrašo) apžvelgtoje ir patikslintoje ankstesniuose nutarimuose suformuluotoje jurisprudencijoje, kad: a) visuomenės poreikiai – tai visos visuomenės ar jos dalies interesai, kuriuos valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti; b) šie socialiniai poreikiai – „kartu ir valstybės reikmės“; c) sąvoka „valstybės reikmės“, atsižvelgiant į kontekstą, gali būti aiškinama ne tik plačiąja prasme – kaip visų valstybės <...> funkcijų tinkamo vykdymo užtikrinimas, bet ir siaurąja prasme – kaip reikmės užtikrinti valstybės institucijų (valstybės aparato) veiklą; d) reikmių sąvokos turinio aiškinimas turėtų būti grindžiamas nuostata, kad valstybė (jos institucijos) turi veikti visuomenės interesais; e) valstybės institucijų veiklos sąlygų vykdant savo funkcijas visuomenės interesais užtikrinimas yra ir visuomenės poreikis, dėl to sąvokos „valstybės reikmės“, net ir suvokiamos siaurąja prasme, negalima aiškinti kaip savaime neatitinkančios sąvokos „visuomenės poreikiai“.

Atsižvelgiant į tai ir grįžtant prie partijų, svarbu pažymėti, kad, pvz., vadinamosios fizinių asmenų *mažos aukos*,⁴² aukojamos partijų kampanijoms paskambinus specialiuoju numeriu,⁴³ yra ne tiek valstybės interesas užtikrinti kiek galima didesni rinkėjų aktyvumą rinkimų „parengimo“ kampanijoje ir domėjimąsi partijų rinkimų programomis (ypač tuo aspektu, kad tikslinę paskirtį ir piniginę vertę turinčią auką skambinant telefonu Seimo ar Respublikos Prezidento rinkimų kampanijoje gali suteikti pilietybės ar rinkimų teisės neturintis fizinis asmuo), kiek *telekomunikacijų bendrovių* ir su jomis sutartis laisva valia sudarančių partijų bei rinkėjų *abonentų* interesas („Telefonu mažas aukas suteikti turi teisę tik paslaugų teikimo sutartį su telekomunikacijų bendrove sudarę fiziniai asmenys“; „<...> kampanijos dalyvis teisę

⁴² „Maža auka laikoma piniginė fizinio asmens auka (aukų suma), per politinę kampaniją suteikta vienam savarankiskam politinės kampanijos dalyviui ir neviršijanti 12 eurų“ (Seimo 2014 m. spalio 16 d. priimtas Politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymo Nr. IX-2428 10, 11, 14 straipsnių pakeitimo įstatymas).

⁴³ „Mažas aukas savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams galima suteikti telefonu, internetu, banko pavedimu ir kitomis priemonėmis, leidžiančiomis politinės kampanijos finansavimo kontrolę vykdančioms institucijoms nustatyti aukotoją. [...] turi būti nurodyta: 1) telefono numeris, kuriuo asmuo gali paskambinti ir suteikti mažą auką [...]“ (1 išnašoje nurodyto 2013 m. lapkričio 26 d. priimto PKFFKĮ 11 straipsnio 2 dalis, 4 dalies 1 punktas).

rinkti aukas telefonu įgyja nuo sutarties su viena jo pasirinkta telekomunikacijų bendrove sudarymo momento“; 2013 m. lapkričio 26 d. priimto Politikų kampanijų ir jų finansavimo kontrolės įstatymo 11 straipsnio 3, 4 dalys), kurį galima vaizdingai palyginti su „Eurovizijos“ dainų konkurse telefonu balsuojančių televizijos žiūrovų interesais. Tačiau minėtos (dabar jau panaikintos) juridinių asmenų, nesančių konstitucinės teisės balsuoti visuotiniuose rinkimuose subjektai, aukos partijų nuolatinei veiklai ir rinkimų kampanijoms, matyt, sudarė prielaidas atspindėti ne tiek rinkėjų, kiek jų verslo susivienijimų (organizuotų interesų grupių) interesus, ypač dosniai aukojusių juridinių asmenų vėliau (po rinkimų) tarsi atsitiktinai laimėtų viešųjų pirkimų požiūriu. Beje, Viešųjų pirkimų tarnybos direktorius 2011 m. spalį pareiškė, kad per šešerius metus politines kampanijas apie 24 mln. parėmusios įmonės laimėjo beveik pusę per tuos metus vykusių didesnių viešųjų pirkimų, kurių bendra vertė – beveik 21 mlrd. litų.⁴⁴

II. TIPOLOGIJOS IR KITOS PAPILDOMOS ĮŽVALGOS

7. Interesų ir lūkesčių vadinamosios tipologijos (sisteminimo ar skirstymo) požiūriu svarbu atsižvelgti į jų: a) *subjektus* (valstybė, savivaldybės, Žemės ūkio rūmai, advokatūra, individai, jauna ar daugiavaikė, ar trynukų susilaukusi šeima⁴⁵ ir t. t.); b) *objektus* (nauja atominė elektrinė ar suskystintųjų dujų terminalas, licencijos, koncepcijos, senatvės ar valstybinės pensijos, Vyčio Kryžiaus ordino kavalieriams dovanoti žemės sklypai);⁴⁶ c) *pobūdį* ar *rūšis* (bendrieji, asmeniniai, dvasiniai, turtiniai, profesiniai, komerciniai ar kitokie grupiniai ir individualūs interesai); d) *šaltinius* (kylančius ar kildinamus iš sutarčių, ketinimų protokolų, Vyriausybės programos, Konstitucijos, įstatymų, individualių valdymo aktų ar net susirašinėjimo su Seimo ar Vyriausybės nariais, kaip tai atsiskleidė minėtoje EŽTT 2007 m. rugsėjo 11 d. sprendimu 27527/03 išnagrinėtoje byloje *L. prieš Lietuvą*); e) *sritis* (saugumas ir su juo susiję nacionalinio saugumo interesai, kelių transportas ir su juo susiję keleivių vežimo vietiniais ir kitokiais maršrutais interesai, gamtos apsauga ir su ja susiję ekologiniai, pvz., regioninio atliekų tvarkymo interesai); f) *teritorinius lygmenis* (nacionalinius, supranacionalinius,

⁴⁴ Ž. Plytnikas: partijų rėmėjai gauna beveik pusę viešųjų pirkimų pinigų // IQ, 2011 m. spalio 24 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://iq.lt/lietuva/z-plytnikas-partiju-remejai-gauna-beveik-puse-viesuju-pirkimu-pinigu>>.

⁴⁵ Seimo 2014 m. spalio 9 d. priimtame Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatyme (11 straipsnyje) numatytos, be kita ko, „šeimoms, kurioms vienu kartu gimsta trys ar daugiau vaikų“.

⁴⁶ Apie Vyčio Kryžiaus ordino kavalierių turtinio pobūdžio privilegiją, kurios (ir jos pagrindu galinčių būti lūkesčių) Konstitucija negina (netoleruoja), žr. Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 12 d. nutarimą ir ypač 2010 m. liepos 2 d. sprendimą (dėl to nutarimo išaiškinimo).

įskaitant Europos Sąjungos valstybių narių bendruosius interesus ir jiems pasiekti teikiamas „pagalbos priemonės“ verslo subjektams⁴⁷, regioninius, vietinius interesus ar lūkesčius); g) varijuoti galinčias *viršenybės pakopas* (viršesni ir neviršesni interesai vienas kito atžvilgiu tam tikrose situacijose).

Antai ūkinės veiklos energetikos srityje reglamentavimo tikslas garantuoti reikiamas investicijas į elektros energijos ir dujų skirstymo sistemas, jei juo siekiama užtikrinti energijos tiekimo saugumą, kaip rodo ESTT jurisprudencija, gali būti pripažintas *viršesniu viešuoju interesu*⁴⁸ (su juo susikirsti galinčių interesų, netgi kitokių viešųjų, požiūriu). Net toks specifinis ekonominių ir energetinių (ar vartotojų bei nacionalinio saugumų interesų) diferencijavimas, pasirodo, gali būti atitinkamai susietas su politinių partijų finansavimu. Visuomenės ir valstybės interesas, kad kuo daugiau ar net beveik visos fiziniai asmenų aukos partijoms (ar tik jų rinkimų kampanijoms, kaip yra nuo 2012 m. sausio 1 d.) būtų aukojamos bankiniu pavedimu (o ne grynaisiais pinigais), yra *viršesnis* palyginti su partijų individualiu interesu turėti (išlaikyti, neprarasti įstatymų leidėjo anksčiau įtvirtintą) galimybę *priimti* tam tikro dydžio (pvz., 1000 litų, 290 eurų)⁴⁹ neviršijančias fizinių asmenų aukas *grynaisiais pinigais*.

Tačiau tokios ir panašios bendrųjų (ir specifinių daugiapartinės sistemos) interesų ir lūkesčių skirstymo universalios ar specializuotos išvalgos (pagal kriterijus išskiriamos jų grupės) labiau reikšmingos akademinio ir pedagoginio požiūriu, bet ne praktiniu aspektu, kadangi kone viskas gali persipinti, kaip antai: a) ne tik valstybė, siekdama tenkinti viešąjį interesą, bet ir privatus asmuo (pvz., strateginis investuotojas, operatorius), siekdamas tenkinti privatų interesą (naudos sau siekį), gali būti suinteresuotas naujos atominės elektrinės ar suskystintųjų dujų terminalo statyba ir eksploatavimu; b) nacionalinio saugumo (energetinės nepriklausomybės nuo vienintelio išorės šaltinio) interesus galima tenkinti ir kaip iš dalies komercinius interesus, kurie gali sukelti įtampą ekologinių interesų ar sąžiningos konkurencijos užtikrinimo interesų (reikmių) požiūriu.

Tą patį galima pasakyti apie partijas: rinkėjų ir visuomenės interesus, kad privačioje ir visuomeninėje televizijoje galėtų būti tam tikra tvarka (ir apimtimi) trans-

⁴⁷ Žr. Lietuvos Konstitucinio Teismo nagrinėtos konstitucinės justicijos bylos Nr. 23/2012-38/2014-54/2014 medžiagą; Europos Komisija, C(2013) 7884 final, Valstybės pagalba SA.36740(2013/NN) – Lietuva, pagalba AB „Klaipėdos nafta“ – SGD terminalas, p. 29.

⁴⁸ Žr. ESTT 2013 m. spalio 22 d. sprendimą byloje *Staat der Nederlanden prieš Essen ir kt.* (sujungta byla C-105/12–C-107/12, 59 punktą).

⁴⁹ Seimas 2014 m. spalio 16 d. nutatė: „Fizinių asmenų pinigines aukas, viršijančios 290 eurų, privalo būti aukojamos tik banko pavedimu. Ne banko pavedimu gautas fizinių asmenų pinigines aukas politinei kampanijai politinės kampanijos išdinininkas ne vėliau kaip kitą darbo dieną po aukos gavimo perveda į politinės kampanijos sąskaitą“ (pakeisto – 1 išnašoje nurodyto – PKFFKĮ 10 straipsnio 5 dalis). Tokioje normoje pakito viso labo piniginis vienetas: vietoje „1000 litų“ įrašyta „290 eurų“.

liuojama partijų rinkimų (apmokama) agitacija, taigi nebūtų visiškai draudžiamas ar neproporcingai ribojamas partijų ir jų kandidatų programų skirtumų atspindėjimas (ne tik debatų laidų, apmokamų valstybės biudžeto lėšomis, transliavimo būdu), gali įgauti įtampą palyginti su: a) komercinės televizijos interesais gauti kuo daugiau pajamų iš partijų rinkimų kampanijų (politinės reklamos, agitacijos) transliavimo; b) taip pat komerciniais dienraščių ir žurnalų interesais, kad kuo didesnė partijų rinkimų kampanijos išlaidų dalis tektų būtent spaudiniams (o ne televizijai), t. y. valstybė ribotų agitacijos televizijoje laiką ir išlaidų dalį, taip pat kad įstatymų leidėjas ir toliau nenaikintų senokai, dar 1996 m. pirmąsyk įtvirtintos dienraščių galimybės savo nuožiūra skelbti vienos joms patinkančios partijos agitaciją nemokamai, taigi suteiktų nematerialią, t. y. nepiniginę auką,⁵⁰ nors visiškai priešinga 2010 m. gegužės 18 d. nustatyta taisyklė „Politinės kampanijos laikotarpiu viešosios informacijos rengėjai ar skleidėjai politinę reklamą gali skleisti tik pagal visiems politinės kampanijos dalyviams vienodus įkainius ir sąlygas“⁵¹ išreiškia būtent bendrąjį interesą. Koks turėtų būti identifikuojamas valstybės interesas (konkuruojančių žiniasklaidos priemonių interesų atžvilgiu)? Ar būtent (viršesnio) valstybės intereso atspindys yra galiojančios (regis, kompromisinės) taisyklės: a) „rinkimų <...> agitacijos kampanijos etapu draudžiama skleisti politinę reklamą <...> per televiziją, išskyrus <...> *ne trumpesnius kaip 30 sekundžių agitacinius siužetus* (kursyvas mano – E. Š.), kuriuose politinės kampanijos dalyvis informuoja apie politinę programą arba kalba aktualiais visuomenei klausimais“; b) „<...> išlaidos <...> agitaciniams siužetams negali viršyti 50 procentų <...> didžiausio leistino politinės kampanijos išlaidų dydžio“⁵² Iškreiptas ir formaliai suabsoliutintas viešojo intereso primatas žiniasklaidos ir partijų civilinių teisinių santykių reglamentavimo atžvilgiu būtų pasireiškęs, jei įstatymų leidėjas būtų visiškai uždraudęs politinę agitaciją privačiose televizijose.⁵³

⁵⁰ Plg.: a) 1996 m. birželio 27 d. naujai suredaguoto Seimo rinkimų įstatymo 54 straipsnio nuostata: „Visuomenės informavimo priemonė, neturinti valstybinio ar savivaldybių kapitalo, gali nurodyti, kurį kandidatų sąrašą (sąrašus) ar kandidatą (kandidatus) ji remia ir po to jų rinkimų agitaciją skelbti nemokamai. Šiuo atveju visuomenės informavimo priemonei už tokios rinkimų agitacijos skelbimą negali būti atlyginama bet kokiais kitais būdais“; b) 2004 m. rugpjūčio 23 d. priimto – 1 išnašoje nurodyto – PPPKFFKĮ 18 straipsnio 1 dalį: „Viešosios informacijos rengėjai ir platintojai, pasirinkę, <...> kurią politinę partiją <...> remia, turi kreiptis į savarankiškus politinės kampanijos dalyvius ir Vyrčiausiąją rinkimų komisiją, informuodami apie tai. Tik po to viešosios informacijos rengėjai ir platintojai gali skelbti politinę reklamą nemokamai. Už tokį politinės reklamos paskelbimą viešosios informacijos rengėjams ir platintojams negali būti atlyginama jokiais būdais.“ Tokių ar panašių taisyklių neliko minėto 2010 m. gegužės 18 d. naujai suredaguoto PPPKFFKĮ nuostatose, taip pat minėto 2013 m. lapkričio 26 d. priimto PKFFKĮ nuostatose.

⁵¹ Minėto 2010 m. gegužės 18 d. naujai suredaguoto PPPKFFKĮ 19 straipsnio 3 dalis.

⁵² Tokios nuostatos įtvirtintos 1 išnašoje nurodyto PKFFKĮ 16 straipsnio 2 dalies 2 punkte, 3 dalyje.

⁵³ Šileikis E. Partijų finansavimo teisės sistemos įžvalgos (1 išnaša), p. 527.

Apskritai apie nacionalinių ir ekonominių grupinių ar individualių interesų ir lūkesčių darną, balansavimą ar neišvengiamą persipynimą galima diskutuoti taip įvairiai (politiškai) ir teisiškai kontroversiškai, kaip, pvz., diskutuojama dėl ekonominio egoizmo ir filantropinio altruizmo santykio ar galimo persipynimo.⁵⁴

Jei valstybės ūkis grindžiamas *socialiai atsakingo* asmens *naudos sau siekiu determinuota* ekonominės veiklos laisve ir iniciatyva (žr. Lietuvos Konstitucijos 46 straipsnio 1 dalį), tai subjektyvūs tos veiklos subjekto interesai (ir juos tenkinant iš laimėtų konkursų ar gautų licencijų, koncesijų kylantys lūkesčiai) gali (daugeliu atvejų – turi) būti laikomi kaip sutampantys su objektyviu valstybinės bendruomenės interesu. Šiuo požiūriu negali būti laikomi priešingybėmis (*antipodais*): a) hipotetiškas visų ar daugumos interesas ir mažumos ar paskiro individo lūkestis; b) subjektinėmis teisėmis grindžiamas interesas ir bendraisiais poreikiais paremtas lūkestis. Kitaip tariant, jei interesai ir su jais susiję lūkesčiai gali būti tiek subjektyvūs, tiek objektyvūs, tai teisė, kaip objektyvizuotų taisyklių ir principų sistema,⁵⁵ turi pripažinti ir suteikti priemones ginti tiek objektyvius interesus, tiek asmens naudos (pirmiausia sau ir kitiems) siekiu grindžiamus interesus.

8. Visa tai turi esminę reikšmę nuodugnai analizuojant specifinį (dualistinį: pagal esmę ar prigimtį – genetiškai socialinį nevalstybinį, tačiau pagal faktinius lėšų srautus ir jų disproporcijas – pastaraisiais metais vis labiau viešąjį, „suvalstybintą“) Lietuvos politinių partijų finansavimą. Jo teisinis reglamentavimas itin dinamiškas, tiksliau – vienas labiausiai besikeičiančių viešosios teisės ir atitinkamai (aukojimo sutartimis, bankų paskolomis, auditu) susijusios civilinės teisės raidoje.

Teorinio supratimo atskaitos tašku gali būti įžvalga, kad savitą partijų statusą ir jų finansavimo (išplėtoto detalaus ar minimalaus ir abstraktaus) reglamentavimo sistemą: a) determinuoja politinės teisinės *tradicijos* (pvz., JAV); b) inspiruoja ir nukreipia šalies konstitucijoje eksplicitiškai įtvirtinti principai, taigi ekstraordinariškai teisiniai imperatyvai bei jų išplėtojimas teismų jurisprudencijoje (pvz., VFR);⁵⁶

⁵⁴ „<...> ekonominė veikla paprastai laikoma egoizmo, o filantropinė – altruizmo išraiška. Šiandien dauguma žmonių filantropą idealizuoja: tas, kuris turi galimybių (paprastai – pinigų) ir neužsiima filantropija, yra vertinamas kaip savanaudis, neduodantis gero visuomenei, o tas, kuris dalina gėrybes kitiems – kaip moraliai sektinas idealas“. Prieiga per internetą: <<http://simasius.popo.lt/files/2012/04/NPOekonomine-veikla2003.pdf>>; [žiūrėta 2015 m. kovo 12 d.]

⁵⁵ Daugiau žr.: *Kelsen H.* Grynoji teisės teorija, (2 išnaša), p. 133; Konstitucinio Teismo teiginius, kuriais atspindima „teisė objektyviaja prasme“ („nuosavybės teisė objektyviaja prasme“; 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas), „objektyvizuota galimybė“ („Konstitucijos 48 straipsnio pirmosios dalies nuostata <...> reiškia objektyvizuotą (įstatymo laiduojamą) galimybę <...>“; 1996 m. liepos 10 d. nutarimas).

⁵⁶ Daugiau žr.: *Korioth S.* Die Rechtssprechung des Bundesverfassungsgerichts zur Parteienfinanzierung in der Bundesrepublik Deutschland // G. Manssen (Hrsg.). Die Finanzierung von politischen Parteien in Europa. Frankfurt am Main, 2008, p. 15–38.

c) subtiliai nulemia įstatymų leidėjo nuožiūra pasirinktas modelis, kurio pagrindai (pvz., juridinių ir fizinių asmenų aukos) ilgą laikotarpį neginčijami normų patikros tvarka (pvz., Lietuvoje).⁵⁷

Neneigiant ir neatmetant visų minėtų pasirinkties variantų (jų objektyvaus tinkamumo, pagrįstumo), Lietuvos teisės tyrėjui, matyt, derėtų juos visus sujungti pažymint universalesnę ir teoriškai ambicingesnę alternatyvą. Jai atskleisti svarbios dvi įžvalgos.

Pirma, jei partijos suprantamos kaip rinkėjų balsavimų visuotiniuose rinkimuose ir prieš juos susiklostančių politinių teisinių procesų (rinkėjų politinės valios nuolatinio formavimo, kandidatų atrankos ir parengimo rinkimams) organizatorės, juo labiau išrinktų politikų sudarytų frakcijų (be kita ko, savivaldybių tarybose) koordinavimo vykdytojos, tai veiksmingas partijų veiklos finansavimas nuosavomis ir kitomis lėšomis, kaip jau minėta, yra *ne tiek jų pačių privatus reikalas, kiek viešasis interesas*. Kitaip tariant, istoriškai nestabilių ir finansiškai pažeidžiamų Lietuvos partijų finansavimo pakankamai detalus ir darnus teisinis reglamentavimas nėra savaiminis tikslas ir turi būti orientuotas į daugiapartinės sistemos patvarumo stiprinimą bei jos skaidrumo užtikrinimą. Šio reglamentavimo raidą (plėtrą, kontrolės griežtinimą) ir joje atsispindintį savitos teisės normų ir principų sistemos formavimąsi⁵⁸ lemia būtent viešasis interesas.

Antra, teisėtai įsteigtų ir veikiančių partijų legalios (įstatyme apibrėžtos ar net iš Konstitucijos kylančios)⁵⁹ galimybės gauti lėšų jų veiklai (tarp rinkimų ir jų kampanijų metu) finansuoti turėtų būti vertinamos kaip pagrindas atsirasti Konstitucijos tam tikra dalimi ginamiems teisėtiems lūkesčiams. Todėl tokių galimybių radikalus ir netikėtas apribojimas ar panaikinimas gali (priklausomai nuo aplinkybių) tapti teisėtų lūkesčių pažeidimo (ir praradimų kompensavimo) problematika. Kitaip tariant, iš anksto nenumatyti ir neišdiskutuoti (sunkiai prognozuoti) ar be tam tikro pereinamojo laikotarpio galutinai įtvirtinti radikalūs įstatymų leidėjo teisėkūrą keičiantys jo sprendimai (pvz., dėl juridinių asmenų aukų partijoms ir jų rinkimų kampanijoms eliminavimo, valstybės biudžeto dotacijos sumažinimo ekonominiu sunkmečiu) ir jais pagrįsti Vyriausiosios rinkimų komisijos aktai yra politiškai ekonomiškai diskutuoti ir teisiškai kvestionuoti, jei pažeidžia suinteresuotų partijų teisinį tikrumą ir jo pagrindą sudarančius teisėtus lūkesčius. Tokiais lūkesčiais, žinoma, negali būti laikomas nepagrįstas subjektyvus tikėjimasis (viltis) niekada

⁵⁷ Daugiau žr.: Šileikis E. Partijų finansavimo teisės sistemos įžvalgos (1 išnaša), p. 98–106, 178–183, 193–206.

⁵⁸ Žr. ten pat, ypač p. 48–57, 70–75, 193, 285–310, 482–501.

⁵⁹ Partijos teisė gauti jos narių įmokas („mokesčius“), dėl kurių dydžio ir mokėjimo tvarkos susitarė dauguma jos steigėjų ir narių, iš esmės kyla ne iš įstatymo, bet iš Konstitucijos (35 straipsnio 1 dalies), nors tokių įmokų maksimalūs (protingi, proporcingi) dydžiai gali būti nustatyti įstatymu.

nepatirti įstatymų leidėjo teisėkūros pakeitimų ir ypač tų, kuriais susiaurinama ar sugriežtinama finansavimo sistema („bloginama“ partijų teisinė padėtis).

Išeity, kad pirminės priegios pagrindas gali būti dvejopas (dualistinis): a) būtinybė užtikrinti viešąjį interesą, kad veiksmingai veiktų teisėtumu, skaidrumu, viešumu ir kontrole grindžiamas partijų finansavimo mechanizmas ir jo paskiri įstatymu apibrėžti elementai (ypač narių mokesčiai, rėmėjų aukos, bankų paskolos einamajai veiklai ir prasidėjusiai rinkimų kampanijai, valstybės biudžeto dotacijos, GPM tam tikros procentinės dalys, pajamos iš ūkinės komercinės veiklos);⁶⁰ b) būtinybė paisyti ir nepaneigti partijų teisėtų lūkesčių (tačiau ne perdėtų tikėjimųsi, vilčių) pasinaudoti iš jų laisvo politinio susivienijimo esmės savaiame kylančiomis ir (ar) įstatyme įtvirtintomis (nedraudžiamomis) finansavimo galimybėmis.

Toks išeities pozicijos pagrindas ypač tinka Lietuvos atvejui, kai, nesant nei ilgalaikių partinio konkuravimo (oponavimo) tradicijų, nei konstitucinių eksplicitinių nuostatų dėl partijų išskirtinių funkcijų ar jų vykdymo finansavimo, pasireiškia itin plačiai įgyvendinta įstatymų leidėjo diskrecija (kelisysk keistas finansavimo modelis).

III. PETERIO HÄBERLE TEORIJOS PRITAIKYMO VARIANTAS

9. Išsamesnė teisėtų interesų ir lūkesčių įžvelgimo teisės normose ir jų oficialiose interpretacijose samprata – tai, pvz., minėto Peterio Häberle pasiūlytos metodologijos variantai. Prieš pradėdant juos nagrinėti, verta atkreipti dėmesį, kad teisės moksle retai pasitaiko situacija, kai habilitacijos ir jos pagrindu išleistos monografijos (juo labiau viršijančios septynių šimtų puslapių apimtį) autoriui esant gyvam po 35 metų nuo pirmojo knygos pasirodymo išleidžiamas ir skaitytojų noriai perkamas antrasis (atnaujintas, papildytas) knygos leidimas dideliu tiražu. Toks atvejis susiklostė Vokietijoje 1970 m. ir 2006 m., kai pirmąsyk pasirodė ir vėliau antruoju leidimu buvo atnaujinta (papildyta) P. Häberle monografija, skirta *viešajam interesui – juridinei problemai*.⁶¹ Jos autorius viešąjį interesą atskleidžia būtent viešinimo ir bendrumo aspektais, pirmenybę teikia respublikos (kitaip nei anksčiau Vokietijoje gyvavusios monarchijos) sąlygomis pasireiškiančių *bendrujų* interesų arba reikmių (poreikių) sampratai ir išskiria daugybę tokių interesų pasireiškimo ar atskleidimo įstatymų leidyboje bei teismų jurisprudencijoje metodologinių būdų.⁶²

⁶⁰ Daugiau apie šiuos ir kitus partijų finansavimo mechanizmo elementus žr. minėtą E. Šileikio knygą (1 išnaša).

⁶¹ Häberle P. Öffentliches Interesse als juristisches Problem. Bad Homburg, 1970; 2. Auflage: Berlin, 2006 (habilitacinis darbas ta pačia tema: Freiburgo universitetas, 1968).

⁶² Daugiau žr., pvz., Roberto Uerpmano studiją, kurioje komentuojama P. Häberle pozicija: Uerpmann R. Das öffentliche Interesse: seine Bedeutung als Tatbestandsmerkmal und als dogmatischer Begriff. Tübingen, 1999 (pvz., p. 16–20).

Atsižvelgiant į Lietuvos įstatymų leidėjo teisėkūrą ir teismų jurisprudenciją, svarbu kūrybingai panaudoti (pritaikyti) P. Häberle nurodytus viešųjų (bendrųjų) interesų įtvirtinimo ir išaiškinimo būdus. Antai galima teigti, kad Lietuvos teisėje, taigi ir politinių partijų finansavimo reglamentavime, viešieji interesai gali būti atitinkamai (eksplicitiškai ar implicitiškai) numatomi (atskleidžiami) naudojant (vertinant):

1) pozityvumo kupinas tam tikros misijos ar užduočių formuluotes *priesaikų tekstuose*. Tokio interesų subtilaus suponavimo ir jų identifikavimo pagrindu, pvz., gali būti turininga informacija Lietuvos Respublikos Prezidento (taip pat Seimo nario) priesaikos žodžiuose „<...> saugoti <...> žemių vientisumą“ arba Konstitucinio Teismo teisėjo priesaikos dalyje „<...> saugoti Konstitucijos viršenybę“. Išeina, kad Konstitucijos viršenybė ar valstybės „žemių“ (nebūtinai esančių teritorijos administraciniais vienetais) vientisumas – bendrasis (viešasis) interesas. Tą patį reikėtų pasakyti apie minėtos tautologijos požiūriu abejotiną savivaldybės tarybos nario priesaikos tekste atsispindinčio viešojo intereso identifikavimo variantą: žodžiai „<...> susilaikyti nuo veiksmų, pažeidžiančių <...> viešuosius interesus“⁶³ rodo... *viešąjį interesą, kad nebūtų pažeidžiami viešieji interesai*. Beje, grįžtant prie partijų, galima stebėtis, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos, kuri įgaliota skirstyti partijoms minėtą kasmetinę valstybės biudžeto dotaciją (pervesti joms proporcingai tenkančias jos dalis) ir kurios narių fiksuotą dalį siūlo (deleguoja) tam tikros (atitinkamuose rinkimuose sėkmingiausiai dalyvavusios) politinės partijos, nario priesaikos tekste nėra žodžio „partijų“ ar „partijoms“. Nepaisant to, komisijos nario priesaikos tekstas („<...> prisiekiu <...> ginti <...> laisves ir teisėtus interesus, ginti visuomenės viešąjį interesą, visada būti nešališkas <...>“)⁶⁴ gali būti pagrindu teigti, kad visų Vyriausiosios rinkimų komisijos narių *partinio* nešališkumo užtikrinimas – bendrasis (viešasis) interesas. Tačiau tai nereiškia, kad minėtam interesui esą prieštarauja (su juo nedera) dalies komisijos narių skyrimas partijų pasiūlymo (nominavimo) pagrindu, kadangi partijos visuotiniuose rinkimuose ir jų parengimo procedūrose vykdo *viešąsias funkcijas* (ne tik keldamos kandidatus, bet skirdamos stebėtojus ar siūlydamos atstovus į atitinkamas rinkimų komisijas);

2) pliuralistinį skirtingų bendros gerovės aspektų atspindėjimą. Tai atsispindi, pvz., įstatymų leidėjo nustatytame restitucijos (piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo) *kaimo vietovėse* reglamentavime. Juo leidžiama natūra atkurti nuosavybės teises į tokį žemės sklypą, kuriame esantis (pastatytas ar

⁶³ Vietos savivaldos įstatymo 22 straipsnio (2014 m. birželio 26 d. redakcija) 2 dalis. Beje, savivaldybės nario priesaika Seimo teisėkūroje pirmąsyk institucionalizuota (minėtame įstatyme reglamentuota) 2008 m. rugsėjo 15 d.

⁶⁴ Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 8 straipsnis.

statomas) gamybinei komercinei veiklai skirtas statinys nuosavybės teise priklauso kitam asmeniui, išsinuomojusiam iš valstybė to žemės sklypo dalį tam pastatui (jo prieigoms) proporcingai būtina apimtimi. Be to, svarbu pažymėti Konstitucinio Teismo 2013 m. spalio 9 d. nutarimą (dėl nuosavybės teisių iš nuomotą žemę atkūrimo), kuriame konstatuota: „atkuriant savininkų nuosavybės teises į žemę grąžinant ją natūra, galimos ir tokios situacijos, kai <...>, siekiant apsaugoti kitų asmenų teises, *inter alia* jų konstitucinę teisę į nuosavybę, šios žemės naudotojams turi būti sudarytos galimybės ja naudotis ir toliau. <...> įstatymų leidėjas, vykdydamas konstitucinę pareigą derinti žemės savininkų ir naudotojų interesus, <...> privalo paisyti <...> proporcingumo <...>“ Taigi žemės savininkų ir tų naudotojų, kurie turi joje nuosavybės teise pastatus ar statinius, interesų derinimas, reglamentuojant su restitucija susijusius santykius, – bendrasis (viešasis) interesas, nors jis iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti kaip labiau palankus žemę naudojančioms pastatų ar statinių savininkams, kadangi žemės savininkai negali savo nuožiūra, t. y. be pateisinamo pagrindo, nutraukti su jais valstybės anksčiau sudarytų žemės nuomos sutarčių. Visa tai, kad ir kaip būtų keista, galima susieti su politinių partijų ir jų rinkimų kampanijų finansavimu, pvz., rinkimų *kampanijų išskolinimų*, kuriuo gali būti paimta ir negrąžinta komercinio banko paskola „prasadėjusiai kampanijai finansuoti“, padengimu. Tam (pasibaigus kampanijai) gali būti panaudoti anksčiau ar vėliau gauti valstybės biudžeto asignavimai.⁶⁵ Vadinasi, komercinio banko privatus interesas suteikti ir susigrąžinti paskolas (bei gauti *palūkanas*) ir partijos individualus interesas prireikus gauti (paimti) bei grąžinti minėtą paskolą susijęs su bendroju (viešuoju) interesu užtikrinti, kad kampanijų *skolos būtų apmokėtos*, prireikus tam naudojant gautą valstybės biudžeto dotacijos dalį. Žinoma, galima diskutuoti (abejoti), ar valstybės ir ją kuriančios visuomenės interesus pakankamai atitinka valstybės biudžeto lėšų, skiriamų partijų veiklai stiprinti (pvz., būstinėms įrengti ir išlaikyti), naudojimas, be kita ko, neatsakingai ar neapdairiai vykdytos rinkimų kampanijos išskolinimams padengti (prievolėms įvykdyti);

3) individualių ir bendrųjų interesų pripažinimą (neignoravimą), t. y. atspindėjimą ir derinimo reglamentavimą. Jo aiškinimas ir taikymas gali būti grindžiamas pozicija, kad *viešasis interesas savaimė neįgyja didesnės vertės (netampa viršesnis) visose situacijose*, kaip tai anksčiau paprastai būdavo nustatoma (išvedama) monarchijos ar demokratinės respublikos pirmųjų gyvavimo metų sąlygomis. Tai atsispindi, pvz., Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybės tarnyboje įstatyme ir jį taikančio LVAT jurisprudencijoje,⁶⁶ kurioje pažymėta prevencinė

⁶⁵ Daugiau žr.: Šileikis E. Partijų finansavimo teisės sistemos įžvalgos (1 išnaša), p. 426–431.

⁶⁶ LVAT 2013 m. birželio 10 d. nutartis (adm. b. Nr. A525-998/2013) // Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, Nr. 25, 2013 m. sausis–birželis. Vilnius, 2013, p. 415–431.

interesų konflikto vengimo (galimybės įgyvendinti tarybos nario pareigą nusišalinti nuo tam tikro sprendimo svarstymo ir priėmimo) reikšmė ir viešasis tarybos nario nešališkumo (suinteresuotumo asmenine nauda vengimo, deklaravimo) interesas⁶⁷ savaime neiškeltas aukščiau už tarybos nario (mero) Konstitucijos ir įstatymų garantuojamą galimybę būti ekonominės veiklos subjektu ir vienos ar kitos įmonės akcijų paketo savininku. Visa tai galima susieti su partijų finansavimo reglamentavimu, pvz., pirmąsyk 1997 m. lapkričio 11 d. įtvirtintomis (ir tik 2010 m. gegužės 18 d. nebeįstatytomis) *anoniminėmis aukomis*, kurios neviršija 100 litų.⁶⁸ Tokias aukas grynaisiais pinigais paaukoję asmenys nebuvo įpareigoti atskleisti savo tapatybę, gyvenamąją vietą. Tai neabejotinai atitiko to meto partijų ir rinkėjų, negalinčių ar nenorinčių aukoti palyginti mažas sumas bankiniu pavedimu, individualius interesus, tačiau sudarė prielaidas formuoti neskaidriam ir hipotetiškai įtarimus keliančiam finansavimui, tad turėjo būti derinama su bendruoju interesu, kad visos grynaisiais pinigais aukojamos aukos, viršijančios 100 litų, turi būti apskaitomos atskleidžiant jų aukotojų pavardes ir adresus. Vadinasi, tik pradinio daugiapartinės sistemos formavimosi sąlygomis nedraudžiamos anoniminės aukos grynaisiais pinigais – pirmiausia individualus ir tik po to (labai nedidele apimti) sąlygiškai bendrasis interesas. Jis pakito taip, kad šiuo metu visų partijų rinkimų kampanijoms aukas grynaisiais pinigais (kaip minėta, iki 290 eurų) aukojančių fizinių asmenų tapatybės atskleidimas – bendrasis interesas, integruojantis minėtus individualius partijų ir aukotojų interesus pasinaudoti 290 eurų neviršijančių aukų aukojimo grynaisiais pinigais institutu (instrumentu);

4) įstatymuose aptakiai numatomus (besąlygiškai nereikalaujamus) Vyriausybės ar atitinkamos ministerijos aktus. Juos būtina vertinti bendros gerovės, kurią galint pasiekti (užtikrinti) tie aktai turėtų (*privalėtų*) būti priimami, požiūriu. Tai atsispindi, pvz., Seimo priimto *laikinojo* įstatymo, kuris dėl ekonominės krizės numatė socialinių išmokų perskaičiavimą (tuo sudarė prielaidas jas sumažinti),⁶⁹ paskutiniame 16 straipsnyje („Pasiūlymai Lietuvos Respublikos Vyriausybei“) gana mįšlingai (iš pažiūros kone imperatyviai) suformuluotame *siūlyme*: „Lietuvos

⁶⁷ Žr. ten pat („<...> pažymėtina, kad terminai „interesų konfliktas“, „viešieji interesai“, „privatūs interesai“ yra specialūs teisiniai terminai. <...> viešieji interesai Įstatyme suprantami kaip *visuomenės suinteresuotumas* (kursyvas mano – E. Š.), kad asmenys, dirbantys valstybinėje tarnyboje, visus sprendimus priimtų nešališkai ir teisingai <...>“).

⁶⁸ Žr. 1 išnašoje nurodyto 1997 m. lapkričio 11 d. priimto Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymo 4 straipsnio 1, 3 dalis. Tokių nuostatų neliko minėtame 2010 m. gegužės 18 d. naujai suredaguotame PPPKFFKĮ.

⁶⁹ Seimo 2009 m. gruodžio 9 d. priimtas Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas Nr. XI-537.

Respublikos Vyriausybė <...> parengia ir patvirtina sumažintų valstybinių socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo pensijų kompensavimo tvarkos aprašą. Tai leidžia teigti, kad laikinai sumažintų pensijų kompensavimas (ir jo planavimas), atsiradus (pradėjus atsirasti, didėti) tam būtinoms valstybės išgalėms, – viešasis interesas, kuris prireikus, tebūnie išimtinu atveju, gali būti užtikrinamas teismine tvarka (suinteresuotų asmenų skundų teismams pagrindu).⁷⁰ Tokį pavyzdį galima susieti su partijų finansavimu. Antai minėtą (1 išnašoje) Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymą 2010 m. gegužės 18 d. nauja redakcija išdėsčiusio (tą redakciją patvirtinusio) įstatymo⁷¹ 2 straipsnyje („Pasiūlymas Lietuvos Respublikos Vyriausybei“) įtvirtinta nuostata: „Pasiūlyti Lietuvos Respublikos Vyriausybei jos nustatyta dalimi skirti lėšų apmokėti iki šio įstatymo įsigaliojimo neapmokėtos dalies politinių kampanijų išlaidų kompensacijai“. Įgyvendinama tokią neimperatyvią nuostatą (viso labo *siūlymą*) Vyriausybė: a) 2010 m. rugsėjo 15 d. nutarimu Nr. 1306 patvirtino atitinkamą programą, kurioje numatė, kad minėtos partijų 2008 m. Seimo rinkimų kampanijos išlaidos kompensuojamos 2010 m. Privatizavimo fondo lėšomis; b) 2010 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 823 skirstydama minėto fondo lėšas minėtoms partijų 2008 m. patirtoms Seimo rinkimų kampanijos išlaidoms kompensuoti numatė daugiau nei 4 milijonus litų.⁷² Išeitų, kad įstatymo normose numatytas (ir netgi specialiuose *siūlymuose* Vyriausybei sukonkretintas) tam tikrų politinių partijų patirtų Seimo rinkimų kampanijų išlaidų dalies kompensavimas, prireikus iš Privatizavimo fondo lėšų, – viešasis (bendrasis) interesas. Tačiau jis tampa itin abejotinas ir nuginčijamas būtent 2010 m. pasireiškusios bendros gerovės radikalaus sumažėjimo aspektu, t. y. tuometinės ekonominės krizės kontekste, kai tebegaliojo laikinieji įstatymai, mažinantys valstybės tarnautojų ir pareigūnų atlyginimus ar senatvės pensijas. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad minėtas 2008 m. išlaidų kompensavimas 2010 m. susiklosčiusioje valstybės ūkio

⁷⁰ Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarime konstatuota, kad minėto laikinojo įstatymo 16 straipsnio 4 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas aiškintinas kaip reiškiantis, kad Vyriausybei siūloma parengti <...> kompensavimo tvarką, kuri neapimtų esminių pensijų kompensavimo elementų: pagrindų, dydžių ir pan.; šiuos sumažintų pensijų kompensavimo elementus įstatymu turi nustatyti įstatymų leidėjas; tik taip suprantamas šis teisinis reguliavimas neprieštarauja Konstitucijai. Be to, 2012 m. vasario 6 d. nutarime konstatuota: „teisinis reguliavimas, įtvirtintas Laikinojo įstatymo 16 straipsnio 4 dalyje, aiškintinas kaip reiškiantis *inter alia* įstatymų leidėjo įsipareigojimą įstatymu nustatyti esminius pensijų kompensavimo elementus (pagrindus, dydžius ir pan.), kuriais Vyriausybė vadovautųsi rengdama ir tvirtindama <...> kompensavimo tvarkos aprašą“.

⁷¹ Tikslus pavadinimas: „Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas“ (Nr. XI-813).

⁷² Daugiau žr.: Šileikis E. Partijų finansavimo teisės sistemos įžvalgos (1 išnaša), p. 358, 359.

ir finansinių išgalių radikalaus sumažėjimo situacijoje buvo tik formaliai teisėtas (grindžiamas įstatymu), tačiau itin abejotinas ir teisiškai nuginčijamas *viršesnio* bendrojo intereso, t. y. *prioritetinio* viešųjų lėšų taupymo požiūriu (juo labiau tuo aspektu, kad, kaip pasirodo, nuo 2004 m. būta atvejų, kai partijų patirtos atitinkamų visuotinių rinkimų kampanijų išlaidos nebuvo kompensuojamos netgi nesant analogiškų ekonominės krizės požymių).

IŠVADOS

1. Bendroji viešųjų interesų samprata, taip pat teisėtų lūkesčių įžvalga (konceptija) ir objektyviai ribotų galimybių jas tinkamai išreikšti atitinkamų legalinių definicijų (apibrėžčių) įtvirtinimo būdu analizė turi didelę (universalią) reikšmę išsamioms atskirų teisės posistemų studijoms, taigi ir specifinių politinių partijų finansavimo reglamentavime pasireiškiančių interesų ir lūkesčių aspektų įžvalgoms.

2. Individualus politinių partijų ir tam tikrų jų finansuotojų (aukojančių grynaisiais pinigais arba bankiniu pavedimu, GPM 1 procentą skiriančių asmenų) interesas turi būti derinamas su bendraisiais rinkėjų (teisinės tautos) ir daugiapartinės sistemos skaidrumo bei patvarumo užtikrinimo interesais. Tam tikrais (tebūnie išimtiniais) atvejais individualus partijų ar jų finansuotojų interesas, kylantis iš atitinkamo (pvz., reformuojamo) teisinio reglamentavimo, gali būti prioritetinis bendrųjų interesų požiūriu (bent ne mažiau ginamas palyginti su jais).

3. Teisėti politinių partijų lūkesčiai, kaip ir kitų asmenų analogiški lūkesčiai, kyla iš pakankamai konkrečiai suformuluotų materialinių (tam tikrais atvejais – procedūrinių ar „mišrių“ juridinės technikos požiūriu) teisės normų, taip pat realių galimybių pradėti ir juo labiau baigti jau pradėtą procedūrą toms normoms ir jose įtvirtintoms subjektinėms teisėms (be kita ko, pagal rinkimų rezultatus įgyjami teisei dalyvauti skirstant kasmetinę valstybės biudžeto dotaciją) įgyvendinti.

4. Nors įstatyme nustatytu teisiniu reglamentavimu ir specialiu Seimo siūlymu Vyriausybei grindžiamas politinių partijų 2008 m. patirtų Seimo rinkimų kampanijos išlaidų kompensavimas 2010 m. iš Privatizavimo fondo lėšų galėjo būti laikomas viešuoju interesu, kurį užtikrinant buvo paisoma tam tikrų partijų teisėtų lūkesčių, tačiau tokiam kompensavimui trūko legitimacijos palyginti su viršesniu (prioritetiniu) bendruoju interesu taupyti tuometines viešąsias lėšas 2010 m. vis dar pasireiškusios ekonominės krizės ir neatkurtų (sumažintais tebelikusiu) valstybės tarnautojų ir pareigūnų atlyginimų ar senatvės pensijų dydžių kontekste. Toks kompensavimas atsakingo valdymo (taip pat atitikties bendriesiems interesams ir lūkesčiams) aspektu galėjo būti veiksmingai ginčijamas konstitucinės justicijos lygmeniu tam įgaliotų subjektų iniciatyva.

LITERATŪRA

I. Teisės aktai

1. Referendumu 1992 m. spalio 25 d. priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014; 2004, Nr. 111-4124.
2. Seimo 2008 m. gegužės 8 d. priimtas Įstatymas dėl Lisabonos sutarties, iš dalies keičiančios Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, ratifikavimo // Valstybės žinios, 2008, Nr. 56-2123.
3. Lisabonoje 2007 m. gruodžio 13 d. pasirašyta Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį // Oficialusis leidinys C, 2007-12-17, Nr. 306-1. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=315764>.
4. Seimo 2014 m. spalio 16 d. priimtas Politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymo Nr. IX-2428 10, 11, 14 straipsnių pakeitimo įstatymas // Teisės aktų registras, 2014, Nr. 2014-14867.
5. Seimo 2014 m. spalio 9 d. priimtas Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas // Teisės aktų registras, 2014, Nr. 2014-15180.
6. Seimo 2013 m. lapkričio 26 d. naujai suredaguotas Politinių partijų įstatymas // Valstybės žinios, 2013, Nr. 128-6513.
7. Seimo 2013 m. lapkričio 26 d. priimtas Politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymas (nauja 2004 m. rugpjūčio 23 d. priimto PPPKFFKĮ redakcija) // Valstybės žinios, 2013, Nr. 128-6514.
8. Seimo 2013 m. spalio 22 d. priimtas Viešųjų pirkimų įstatymo 2, 4, 6, 7, 82, 9, 10, 13, 18, 19, 22, 24, 28, 33, 35, 39, 40, 85, 86, 87, 90, 92 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XII-569 // Valstybės žinios, 2013, Nr. 112-5575.
9. Seimo 2012 m. kovo 29 d. priimtas Viešųjų pirkimų įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2012, Nr. 39-1921.
10. Seimo 2011 m. gruodžio 6 d. priimtas Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 20, 22, 23, 25, 27, 28 straipsnių pakeitimo ir 16 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 153-7205.
11. Seimo 2011 m. gruodžio 6 d. priimtas Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 153-7206.
12. Seimo 2009 m. gruodžio 9 d. priimtas Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas // Valstybės žinios, 2009, Nr. 152-6820.

13. Seimo 2008 m. rugsėjo 15 d. nauja redakcija išdėstytas Vietos savivaldos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 113-4290; Teisės aktų registras, 2014, Nr. 2014-21274.
14. Seimo 2004 m. rugpjūčio 23 d. priimtas (ir 2010 m. gegužės 18 d. naujai suredaguotas) Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 135-4894; 2010, Nr. 63-3091.
15. Seimo 2002 m. birželio 27 d. patvirtintas Bausmių vykdymo kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3084.
16. Seimo 2002 m. birželio 20 d. priimtas Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 68-2774; Teisės aktų registras, 2014, Nr. 2014-17992.
17. Seimo 2000 m. liepos 18 d. priimtas Civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262; Teisės aktų registras, 2014, Nr. 2014-21192.
18. Seimo 1999 m. gegužės 18 d. priimtas (ir 2003 m. kovo 5 d. nauja redakcija išdėstytas) Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598; 2003, Nr. 28-1125.
19. Seimo 1999 m. sausio 12 d. priimtas Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 11-240.
20. Seimo 1997 m. lapkričio 11 d. priimtas Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 104-2626.
21. Seimo 1996 m. rugpjūčio 22 d. priimtas (ir 2010 m. lapkričio 23 d. naujai suredaguotas) Valstybės skolos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 86-2045; 2010, Nr. 145-7419.
22. Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo 1990 m. liepos 3 d. priimtu įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo“ pakeistas ir papildytas (1964 m. liepos 7 d. priimtas) Civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1990, Nr. 20-511; 2000, Nr. 54-1556.
23. Seimo 2010 m. sausio 19 d. nutarimas Nr. XI-659 „Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto atlikto parlamentinio tyrimo dėl galimo Jungtinių Amerikos Valstijų centrinės žvalgybos valdybos sulaikytų asmenų pervežimo ir kalinimo Lietuvos Respublikos teritorijoje išvados“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 10-481.
24. Respublikos Prezidento 2014 m. liepos 11 d. dekretas 1K-1900 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo Nr. I-1491 10 straipsnio pakeitimo įstatymo grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ // Teisės aktų registras, 2014, Nr. 2014-10166.
25. Respublikos Prezidento 2011 m. rugsėjo 7 d. dekretas Nr. 1K-813 „Dėl Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 7, 8, 10, 12, 14, 22 straipsnių pakeitimo ir 16 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto pateikimo svarstyti Lietuvos Respublikos Seimui“ // Valstybės žinios, 2011, Nr. 112-5265.

26. Respublikos Prezidento 1998 m. rugsėjo 18 d. dekretas Nr. 185 „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento dekreto dalies panaikinimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 83-2320.
27. Respublikos Prezidento 1997 m. rugsėjo 12 d. dekretas Nr. 1397 „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento dekreto dalies pripažinimo negaliojančia“ // Valstybės žinios, 1997, Nr. 85-2135.
28. Vyriausybės 2010 m. rugsėjo 15 d. nutarimas Nr. 1306 „Dėl 2008 metų Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo politinėms partijoms programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 110-5637.
29. Vyriausybės 2010 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 823 „Dėl 2010 metų privatizavimo fondo lėšų dalies skyrimo“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 78-4009.
30. Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas Nr. 1141 „Dėl politinių partijų ir politinių organizacijų užimamų patalpų privatizavimo tvarkos“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 70-1685.
31. Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 1 d. nutarimas Nr. 1603 „Dėl politinių partijų ir politinių organizacijų nuomojamų (ar kitaip teisėtu pagrindu naudojamų) valstybinio reguliavimo sričiai priklausančių patalpų sąrašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 65-1610.
32. Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. sprendimas (dėl atsisakymo nagrinėti prašymą).
33. Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas (dėl įstatymų nuostatų, susijusių su bankų (įmonių) bankrotu, finansinio stabilumo stiprinimo priemonių bankams taikymu).
34. Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas (dėl įstatymų nuostatų, kuriomis reguliuojami su rinkimų užstato sumokėjimu, kandidatų deklaracijų pateikimu, rinkimų slenkščio pasiekimu, sutarties su politinės kampanijos įždininku sudarymu ir valstybės biudžeto lėšų politinėms partijoms paskirstymu susiję santykiai).
35. Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas (dėl pensijų perskaičiavimo ir mokėjimo valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai).
36. Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas (dėl asmeniui skirto valstybinio apdovanojimo).
37. Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas (dėl Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 12 d. nutarimo nuostatos, kad valstybinis apdovanojimas negali būti siejamas su materialinės gėrybės suteikimu, išaiškinimo).
38. Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas (dėl teisėjų valstybinių pensijų).
39. Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 12 d. nutarimas (dėl valstybės apdovanojimų ir privilegijų).

40. Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas (dėl Lietuvos menininkų rūmų).
41. Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (dėl valstybės tarnybos).
42. Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas (dėl Seimo narių kūrybinės veiklos).
43. Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas (dėl valstybinių profesinių sąjungų valdyto turto).
44. Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas (dėl nuosavybės teisių atkūrimo).
45. Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas (dėl vairuotojo pažymėjimo ne-gražinimo kaip administracinės teisenos užtikrinimo priemonės).
46. Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 7 d. nutarimas (dėl teisės vairuoti transporto priemonės atėmimo).
47. Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas (dėl Telekomunikacijų įstatymo; Telekomo byla).
48. Konstitucinio Teismo 1997 m. birželio 17 d. nutarimas (dėl specialaus Vyriausybės vertybinių popierių aukciono).
49. Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas (dėl administracinės nuobaudos – turto konfiskavimo).
50. Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas (dėl advokatų aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo).
51. Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas (dėl prokurorinės priežiūros civiliniame procese).
52. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *Staat der Nederlanden prieš Essen ir kt.* (sujungta byla C-105/12–C-107/12).
53. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. rugsėjo 11 d. sprendimas 27527/03 byloje *L. prieš Lietuvą*.
54. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. birželio 10 d. nutartis (adm. b. Nr. A525-998/2013) // Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, Nr. 25, 2013 sausis–birželis. Vilnius, 2013, p. 415–431.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 13 d. nutartis (civ. b. Nr. 3K-3-505/2009).
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 1 d. nutartis (civ. b. Nr. 3K-3-138/2004).

II. Mokslinė literatūra

57. *Gedmintaitė A.* Teisėtų lūkesčių apsauga *contra legem* // Teisė. Mokslo darbai, 2014, Nr. 93, p. 157–175.

58. *Gedmintaitė A.* Teisėtų lūkesčių apsauga Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje // *Teisė. Mokslo darbai*, 2014, Nr. 91, p. 135–153.
59. *Häberle P.* Öffentliches Interesse als juristisches Problem. Bad Homburg, 1970; 2. Auflage: Berlin, 2006.
60. *Kargaudienė A.* Teisėtų lūkesčių (apsaugos) principas // *Viešosios teisės raida: de jure ir de facto problematika*. Vilnius: MES, 2013.
61. *Kelsen H.* Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002.
62. *Kelsen H.* Veröffentlichte Schriften 1911-1917. Tübingen, 2000.
63. *Korioth S.* Die Rechtssprechung des Bundesverfassungsgerichts zur Parteienfinanzierung in der Bundesrepublik Deutschland // G. Manssen (Hrsg.). Die Finanzierung von politischen Parteien in Europa. Frankfurt am Main, 2008, p. 15–38.
64. *Masneviaitė E.* Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinis reguliavimas Lietuvoje. Vilniaus universitetas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2010.
65. *Uerpmann R.* Das öffentliche Interesse: seine Bedeutung als Tatbestandsmerkmal und als dogmatischer Begriff. Tübingen, 1999.
66. *Šileikis E.* Partijų finansavimo teisės sistemos įžvalgos. Vilnius: Lietuvos mokslo periodikos asociacija, 2014.
67. *Šileikis E.* Teisėtų lūkesčių principas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija // *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, 2010, Nr. 3 (19), p. 236–255.
68. *Šimašius R.* Ne pelno organizacijų ekonominės veiklos teisinio reglamentavimo problemos [žiūrėta 2015 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://simasius.popo.lt/files/2012/04/NPOekonomineveikla2003.pdf>>.
69. *Vaišvila A.* Teisės teorija. Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009.
70. *Vansevičius S.* Valstybės ir teisės teorija (mokomoji priemonė). Vilnius: Justitia, 2000.

III. Kiti šaltiniai

71. Europos Komisija, C(2013) 7884 final, Valstybės pagalba SA.36740(2013/NN) – Lietuva, pagalba AB „Klaipėdos nafta“ – SGD terminalas [žiūrėta 2015 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/250416/250416_1542634_189_2.pdf>.
72. Konstitucinio Teismo nagrinėtos konstitucinės justicijos bylos Nr. 23/2012-38/2014-54/2014 medžiaga.
73. Öffentliches Interesse [žiūrėta 2015 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://de.wikipedia.org/wiki/%C3%96ffentliches_Interesse>.

74. *Srėbaliėnė A.* Beširdžiai ūkininkai įstatymus paverčia gyvulių kančia // Naujienų portalas *lrytas.lt*, 2013 m. balandžio 6 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/lietuvas-diena/aktualijos/besirdziai-ukininkai-istatymus-pavercia-gyvuliu-kancia.htm>>.
75. Šėlančius gyvulius užtarė Klaipėdos prokuratūros vadovas // Naujienų portalas *lrytas.lt*, 2007 m. vasario 28 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-11726778981170854186-%C5%A1%C4%85lan%C4%8Dius-gyvulius-u%C5%BETar%C4%97-klaip%C4%97dos-prokurat%C5%ABros-vadovas-nuotraukos.htm>>.
76. Tautos dvasia: mitas ar realybė? // „XXI amžiaus“ priedas apie Lietuvą ir pasaulį, 2002, Nr. 7 (7) [žiūrėta 2015 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/2002_7_7/p2_1.html>.
77. Ž. Plytnikas: partijų rėmėjai gauna beveik pusę viešųjų pirkimų pinigų // IQ, 2011 m. spalio 24 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://iq.lt/lietuva/z-plytnikas-partiju-remėjai-gauna-beveik-puse-viesuju-pirkimu-pinigu>>.

Prof. dr. Egidijus ŠILEIKIS
Faculty of Law, Vilnius University

THE PUBLIC INTEREST AND LEGITIMATE EXPECTATIONS IN THE FINANCING OF POLITICAL PARTIES: GENERAL AND SPECIFIC ASPECTS

Summary

The topics of the identification and balance of the public interest and legitimate expectations may be analysed and continuously updated in various law-making areas, including the regulation of the financing of political parties. This area of the legal system of the Republic of Lithuania is characterised by unusually dynamic development and its change, in particular, by the elimination of donations, which were considered to be legal for many years, from legal persons to political parties and their election campaigns; innovative instrumentalisation of the allocation of the fixed percentage share, i. e. 1 percent, of the personal income tax to a political party (at the taxpayer's choice) (at the expense of the interests of the other hitherto only beneficiaries of this part of the tax, e. g., schools); the legitimisation of the allocation of the so-called small donations (not exceeding LTL 40, or EUR 12 as from 1 January 2015) from natural persons to a political party's election campaign (by calling a special telephone number); a limitation on part of political parties' election campaign expenditure in television ("in election campaigning videos that are longer than 30 seconds"), i.e. the imposition of the maximum percentage share, which is not more than the level of 50 percent of the maximum allowed campaign expenditure; a particularly doubtful application of reimbursement for part of campaign expenditure incurred by certain political parties in the 2008 election to the Seimas (by allocating LTL 4 million for that) during the economic crisis in 2010 when old-age pensions and the remuneration of state servants and officials were reduced, and the subsequently consolidated removal of such an instrument for reimbursement; a tendency towards increasing the annual state budget appropriation to political parties in recent years; the emergence of the consequences of the distribution of the said appropriation among 6–9 political parties (exceptions to the rules on public procurement), i. e. the consolidation of the privilege of certain political parties, the activities of which are (become) more than 50 percent financed from the state budget, not to follow public procurement procedures (as of 1 January 2014, only when buying certain advertising services). The striving for the transparency and sustainability of the financing of political parties, which takes the form in the above-mentioned and other aspects, may be subject to an ambiguous assessment namely in respect of the definition and harmonisation (typology) of the public interest and legitimate expectations. Therefore, it is important to link the general aspects of the concept of the public interest to the problematic aspects of the insights (conception) of legitimate expectations and their specific reflections in the regulation of the dual financing (by private and public funds) of political parties. It should be noted that the legitimate expectations of political parties, like analogous expectations of other

persons, stem from the legal norms that are formulated with sufficient precision and from individual governing acts that are based on them, as well as from real opportunities to commence and *a fortiori* complete the procedure that is already pending in order to implement the rights consolidated in the said norms (among other things, in order to realise the right, acquired in accordance with election results, to participate in the distribution of the annual state budget appropriation).